

Froukje Wartenbergh-Cras
Hans van Gennip

Zeven Sterren Zien

*Ontwikkelingsbeelden voor
leraren voortgezet onderwijs*

*LPC Kortlopend Onderwijsonderzoek
thema Professionalisering*

its

wetenschap
voor beleid
en samenleving

ZEVEN STERREN ZIEN

Zeven Sterren Zien

Ontwikkelingsbeelden voor leraren voortgezet onderwijs

Froukje Wartenbergh-Cras
Hans van Gemip

*LPC Kortlopend Onderwijsonderzoek –
thema Professionalisering*

De particuliere prijs van deze uitgave € 7,-.
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Wartenbergh-Cras, Froukje.

Zeven Sterren Zien. / Froukje Wartenbergh-Cras & Hans van Gennip - Nijmegen: ITS
ISBN 90 - 5554 - 224 - 5
NUR 840

© 2003 ITS, Stichting Katholieke Universiteit te Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Stichting Katholieke Universiteit te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

In het najaar van 2001 konden scholen en andere instellingen in het veld onderzoeksvragen indienen in het kader van Kortlopend Onderwijsonderzoek van de Landelijke Pedagogische Centra. Tegen de achtergrond van ‘de school als professionele organisatie’ stelde de werkgroep Emotionele Intelligentie van het Pleincollege Bisschop Bekkers, de volgende vragen:

- Welke kenmerken worden aangemerkt als typerend voor sterleraren waardoor zij zich onderscheiden van andere leraren? Hoe wordt over excellent leraarschap gedacht vanuit de invalshoek van emotionele intelligentie en vanuit het competentiedenken?
- Onderscheiden de genoemde kenmerken daadwerkelijk sterleraren van andere leraren?
- Is er een handzaam instrument te maken, te gebruiken binnen het professionaliserings- en personeelsbeleid van scholen?

Het antwoord op deze vragen vindt u in deze publicatie.

De opdracht voor dit onderzoek is verleend door de Beleidsgroep Onderwijsonderzoek van de Landelijke Pedagogische Centra en wordt gefinancierd door het ministerie van OCenW. De Beleidsgroep heeft van het ministerie de taak gekregen het kortlopend onderzoek te coördineren. Het onderzoek is gericht op de directe toepassing in de onderwijspraktijk. Uiteraard is het ontwikkelingsonderzoek op wetenschappelijk verantwoorde wijze uitgevoerd.

Het onderzoek is uitgevoerd door het ITS, onder verantwoordelijkheid van de alliantie ‘De Nijmegen-Amsterdam-connectie’, waarin participeren het genoemde ITS te Nijmegen en het SCO-Kohnstamm Instituut te Amsterdam. Het onderzoeksteam heeft bestaan uit Froukje Wartenbergh-Cras en Hans van Gennip.

Welgemeende dank gaat uit naar leraren van het Pleincollege Bisschop Bekkers in Eindhoven die zich durfden te laten meten op hun sterleraarschap, hun leerlingen die de vragen serieus invulden en die allemaal begrepen dat het niet de bedoeling was hun beklag over hun leermeesters te doen, de werkgroep Emotionele Intelligentie van het Pleincollege Bisschop Bekkers en alle andere krasse, sympathieke, wijze en door de wol geverfde meedenkers. Tot slot uitdrukkelijk dank aan Bär Derkx, contactpersoon en initiatiefnemer voor dit onderzoek.

Nico van Kessel
coördinator alliantie ‘De Nijmegen-Amsterdam-connectie’

Inhoudsopgave

Voorwoord	iii
1 Vraag naar de sterleraar	1
1.1 Achtergrond: sterren ontwikkelen	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
1.3 Verantwoording van de gevolgde werkwijze	2
2 Wie zijn sterleraar?	5
2.1 Emotionele intelligentie	5
2.2 Competenties	6
2.3 Sterren in meervoud	11
2.3.1 Stof voor sterren	11
2.3.2 Denken in stertypen	12
2.3.3 Dimensies en stertypen	13
3 Sterleraren meetbaar maken	15
3.1 Instrumentontwikkeling	15
3.2 Op zoek naar de kenmerken van stertypen	16
3.3 Onderscheidend vermogen tussen de schalen van de Zevenster	21
3.4 Directe oordelen over sterleraatypen	22
3.5 Samenhang tussen Zevensterscores en het behoren tot een stertype	25
3.6 Conclusie	27
4 Gebruik in de praktijk	29
4.1 Afname van de Zevenster	29
4.2 Uitkomsten van de Zevenster bepalen	30
4.3 Ontwikkelingskansen met de Zevenster	31
Literatuur	35
Bijlage 1 - Scores op de Zevenster	37
Bijlage 2 - Samenhang Zevenster en direct oordeel	45
Bijlage 3 - Gemiddelden per steroordeel	47
Bijlage 4 - De Zevenster	49

Uitspraken van leerlingen bij de verkiezing van hun lievelingsleraar

'Hij is anders dan alle anderen. Dat zie je meteen, want hij zit achterstevoren op zijn stoel met z'n armen op de rugleuning'. (...)

'Hij geeft ook anders les. Geen saaie cultuur, maar een theaterspel. Je zit niet de hele tijd alleen maar naar hem te luisteren'. (...)

'Meneer Hendriks kan echt goed vertellen. Niet zomaar uit het boek, maar met van alles er omheen.' (...)

'Hij is aardig. Een leuke leraar moet niet te streng zijn en niet te veel straf geven natuurlijk.' (...)
'Een goede leraar moet op de een of andere manier macht uitstralen waarmee hij of zij de klas stil krijgt'. (...)

'Een lerares die de klas heel goed in de hand kan houden, juist omdat ze niet streng is. Haar lessen zijn altijd heel gezellig'. (...)

'Een leraar moet goed les kunnen geven, maar ook grappig zijn. Ik vind er niks aan om een uur lang naar een saaie duffe leraar te staren die alleen maar les uit het boek geeft of die nooit een grapje maakt.' (...)

'Ik vind ook dat een leraar de leerlingen onder controle moet houden. Anders worden de leerlingen zó ontzettend druk. Dat gebeurt nu bijvoorbeeld in mijn klas. Verder moet een leraar er leuk uit zien, want de gemiddelde leraar ziet er niet echt modern uit'. (...)

'En het is ook fijn als ze buiten de lessen nog interesse in je hebben en je gedag zeggen, vragen hoe het gaat'. (...)

'Persoonlijk contact met de docent is heel belangrijk. Dan vraag je sneller om hulp; misschien zelfs ook met dingen die niet met het leren te maken hebben'. (...)

Bron: De Gelderlander, 8 februari 2003

1 Vraag naar de sterleraar

1.1 Achtergrond: sterren ontwikkelen

Elk beroep kent zijn sterren en lichtende voorbeelden. Elke school kent collega's die bewonderd worden om hun meesterschap. Elke leerling herinnert zich nog jaren later welke leraren indruk hebben gemaakt. Intuïtief is voor iedereen duidelijk wat 'een goede leraar is'. Maar als je de wezenlijke kenmerken van 'de sterleraar' probeert te benoemen dan is het lastig om de kern te pakken te krijgen. In opdracht van het LPC Kortlopende Onderwijsonderzoek proberen we duidelijkheid te scheppen over de sterleraar en wat scholen daar aan kunnen hebben. Aanvrager van het onderzoek is het Pleincollege Bisschop Bekkers in Eindhoven: de werkgroep Emotionele Intelligentie onder leiding van Bär Derkx.

Wat heeft de school en de leraar aan het begrip 'sterleraar'?

Globaal gesteld zijn er twee mogelijkheden denkbaar. De eerste is het beoordelings- en beloningsperspectief: leraren wordt de maat genomen om te kijken in welke mate hun gedrag spoort met excellent geacht gedrag. Afhankelijk hiervan valt de beoordeling meer of minder goed uit en kunnen daar consequenties aan worden verbonden. Het tweede perspectief is gericht op verdere ontwikkeling en professionalisering. Het concept 'sterleraar' kan hierbij als ijkpunt fungeren waarmee het huidig functioneren kan worden vergeleken en verdere ontwikkelingslijnen worden uitgezet. Als er een duidelijk referentiepunt is, dan zijn reflectie over de mate van meesterschap en coaching mogelijk.

Afhankelijk van het perspectief waarbinnen het sterleraarschap wordt gehanteerd, gelden andere eisen. Beoordelen vraagt om objectiviteit en glasheldere maatstaven waarbij beoordelingsfouten ontoelaatbaar zijn. Als men vooral ontwikkeling en professionalisering op het oog heeft, is er meer bewegingsruimte. Doel is dan het verkrijgen van richtinggevende aanwijzingen, het scheppen van een wenkend perspectief en stimuleren van de motivatie. Voorwaarden creëren waaronder leraren zich kunnen ontplooiën.

De hier gepresenteerde studie richt zich nadrukkelijk op het *ontwikkelings- en professionaliseringsperspectief*. Het sterreninstrument dat gemaakt is, de Zevenster, past hierbij. In de (denkbeeldige) bijsluiter staat: 'Pas op! Dit instrument is absoluut ongeschikt om mensen mee te beoordelen. Buiten bereik van beoordelaars houden.' Een instrument voor de 'ideale leraar' biedt een insteek om het imago van het leraarsberoep op te poetsen en daarmee de aantrekkingskracht te vergroten. De slogan van de lerarencampagne luidt niet voor niets 'als leraar blijf je groeien'.

1.2 Onderzoeksvragen

Doel van deze studie is te verduidelijken wat sterleraarschap in essentie inhoudt en het aanreiken van een handzaam instrument om de kenmerken van de sterleraar te laten oplichten, zodanig dat dit kan leiden tot reflectie en gesprek over eigen functioneren. Leidende vragen waren de volgende.

1. Welke kenmerken worden aangemerkt als typerend voor sterleraren waardoor zij zich onderscheiden van andere leraren? Hoe wordt over excellent leraarschap gedacht vanuit de invalshoek van emotionele intelligentie en vanuit het competentiedenken?
2. Onderscheiden de genoemde kenmerken daadwerkelijk sterleraren van andere leraren?
3. Is er een handzaam instrument te maken, te gebruiken binnen het professionaliserings- en personeelsbeleid van scholen?

1.3 Verantwoording van de gevolgde werkwijze

De werkzaamheden die ten grondslag liggen aan dit boekje zijn in drie rondes verlopen: verhelderen, maken en uitproberen.

In de *verhelderingsronde* is vooral gelezen en gepraat. Er is bestudeerd wat anderen schreven over goed leraarschap. Behalve enkele belangrijke Nederlandse onderzoeken (zie hoofdstuk 2) is kennisgenomen van de leuke portretten die De Gelderlander schreef over de lievelingsleraar van leerlingen in het voortgezet onderwijs. We voerden enkele gesprekken met de werkgroep Emotionele Intelligentie van het Pleincollege Bisschop Bekkers en met een paar leraren van deze school. Als klap op de vuurpijl mochten we een heel lesuur aan de slag met een vwo-3-klas. We spraken met hen over goede en slechte eigenschappen van leraren. Twee stemmingsronden (waarbij de leerlingen in totaal vier stemmen mochten uitbrengen) leverden een top-3 van goede kenmerken en een top-3 van slechte kenmerken.

top-3 goede kenmerken	top-3 slechte kenmerken
1: humor 2: boeiend zijn 3: rustig uitleggen	1: te veel huiswerk opgeven 2: te veel theorie 3: zich buiten school met leerlingen bemoeien

Het gesprek met twee leraren, rotten in het vak, zorgde voor een omslag in denken. Van hen wilden we in eerste instantie zien uit te vinden wat zij belangrijke kenmerken vonden van goede leraren. Al pratend kwamen beide leraren tot een typering van verschillende soorten sterren: de ster bestaat niet. Er werden er vier onderscheiden:

de Supervakman met enorme vakkennis, de Acteur (de leraar Frans die de Marseillaise voorzingt), de Vader/Moederfiguur (de vertrouwenspersoon), de Extreem-Toegewijde leraar (die zich 200 procent inzet voor zijn vak en de leerlingen). Interessant is nog de constatering van beide leraren over het groeiproces naar meesterschap. 'Je moet eerst ervaring krijgen, daarna kun je gaan spelen met de leerlingen en uiteindelijk zul je met ze kunnen 'lezen en schrijven'. Ga gewoon eens kijken hoe een collega het doet'.

Dit gesprek sterkte ons in de overtuiging dat de sterleraar niet bestaat, dat er méér is dan een simpele scheidslijn tussen goede en minder goede vaklui voor de klas. Leraren zijn er in soorten en maten, ook bij leraren zijn er uiteenlopende talenten die zij kunnen ontplooiën. Vanaf dit moment werd gezocht naar het in kaart brengen van de belangrijkste typen sterleraren. Er werd een lijstje van sterleraren opgesteld met een korte typering. Dit is vervolgens via e-mail voorgelegd bij meer dan tien deskundigen op het gebied van onderwijs en leraren, met het verzoek een en ander aan te vullen en met de vraag of de genoemde typen levensecht en herkenbaar zijn. Dit leverde verfijningen op en nieuwe typen: 'de filosoof', 'de ict-ster' en 'de facilitator' (later genoemd de leerprocesbegeleider).

Een interview met Jan Derksen, hoogleraar, die veel onderzoek heeft gedaan naar emotionele intelligentie in Nederland, vormde het sluitstuk van deze fase.

In de *ontwikkelingsronde* is het eigenlijke instrument gemaakt. Belangrijkste activiteiten waren het aanleggen van lijsten met kenmerken van leraren, schrappen daarin en uitspraken aanscherpen. Het ordenen van kenmerken naar type heeft eveneens het nodige denkwerk gekost. Het prototype van het instrument is voorgelegd aan een vijftal (ex-)leraren en één leerling.

In de *uitprobeerfase* zijn de vragenlijsten afgenomen bij negen leraren, verdeeld over diverse vakgebieden, en 90 leerlingen van het Pleincollege Bisschop Bekkers. De werkgroep EQ heeft de organisatie hiervan goed geregeld. De leraren beoordeelden zichzelf. De leerlingen vulden de lijst in met een bepaalde leraar voor ogen; per groepje van tien een andere leraar. De leerlingen konden die leraar niet zelf kiezen maar kregen de naam aangereikt. Medio december 2002 beschikten we over alle gegevens. Deze zijn vervolgens aan allerlei statistische bewerkingen onderworpen om na te gaan of het instrument deugt. In hoofdstuk 3 wordt hiervan verslag uitgebracht.

2 Wie zijn sterleraar?

Wat maakt een leraar tot goede leraar? En wat maakt een goede leraar tot sterleraar? Interessante, maar lastige vragen. Gelukkig hoefden we niet vanaf nul te beginnen. Vanuit diverse richtingen is al nagedacht over kenmerken van uitblinkende leraren. We konden dan ook bij allerlei bronnen te rade gaan om het begrip excellent leraarschap te verhelderen.

Er blijkt in twee richtingen te worden gedacht. Aan de ene kant het denken in termen van gedragsstijlen zoals emotionele intelligentie ('hoe ben ik?'). Aan de andere kant het competentiedenken ('wat kan ik?'). De sterleraar verenigt - in elk geval - beide componenten in zich. We staan achtereenvolgens stil bij beide denklijnen.

2.1 Emotionele intelligentie

De Israëliisch/Canadese psycholoog Reuven Bar-On stelde zich de vraag waarom mensen met een hoog IQ niet noodzakelijk succesvol waren in het leven, terwijl ook het omgekeerde vaak het geval bleek: mensen met een laag IQ die juist erg succesvol waren. Hij vond zijn antwoord in de emotionele intelligentie, het EQ. Intelligentie is veel meer dan intelligent gedrag.

De kern van EQ is het bewustzijn, het begrip, de beheersing en de expressie van je emoties. Jan Derksen benoemt dit als iemands gedragsstijl die geënt is op dieperliggende persoonskenmerken als temperament en karakter. Het prettige van emotionele intelligentie is dat dit ontwikkelbaar en dus te beïnvloeden is. Een echte sterleraar zou beschikken over een ontwikkeld emotioneel intelligent bewustzijn en dienovereenkomstige handelwijze.

Bar-On ontwikkelde de gestandaardiseerde Bar-On EQ-i vragenlijst waarmee het EQ bepaald kan worden. Binnen de test worden vijf hoofdonderdelen onderscheiden.

1. *Intrapersoonlijke elementen*: zelfrespect, emotioneel zelfbewustzijn, assertiviteit, onafhankelijkheid, zelfactualisatie
2. *Interpersoonlijke elementen*: empathie, interpersoonlijke relaties, sociale verantwoordelijkheid
3. *Aanpassingsvermogen*: realiteitstoetsing, flexibiliteit, probleemoplossend vermogen
4. *Stressmanagement*: stresstolerantie, impulscontrole
5. *Algemene stemming*: optimisme, geluk

Jan Derksen heeft met anderen een Nederlandse versie van dit instrument ontwikkeld. Om de test te normeren zijn bij een representatieve steekproef testen afgenomen. Hiermee kan een aantal verschillen tussen mensen in kaart worden gebracht. Zo is

gebleken dat er wat betreft de totaalscore geen verschil tussen mannen en vrouwen is. Wel is er een verschil op deelgebieden: vrouwen scoren opvallend hoger op de interpersoonlijke aspecten (empathie, sociale verantwoordelijkheid en interpersoonlijke relaties) en op emotioneel zelfbewustzijn. Mannen scoren hoger op stresstolerantie, onafhankelijkheid, probleem oplossen, zelfbeeld en optimisme. Daarnaast scoren mannen een klein beetje hoger op assertiviteit, weten dus iets beter voor hun rechten op te komen zonder daarmee die van anderen te schaden (Derksen, 1999).

In september 2002 hadden we een gesprek met Jan Derksen. We vroegen hem onder andere welke aspecten van de emotionele intelligentie nu vooral voor leraren van belang zijn. In zijn optiek zal een sterleraar met name hoog scoren op de interpersoonlijke aspecten (empathie, sociale verantwoordelijkheid), maar ook bijvoorbeeld op stressbestendigheid. Maar tussen leraren zullen verschillen zijn. Leraren die hoog scoren op het probleemoplossend vermogen, zullen vaak goede decanen blijken, terwijl de typische mentoren juist weer hoog zullen scoren op interpersoonlijke relaties.

We kwamen tot de slotsom dat de EQ-benadering voor het sterleraarschap inhoudt dat er in elk geval sprake moet zijn een behoorlijk ontwikkelde emotionele intelligentie met daarbinnen een harmonisch profiel. Boven op dit basisniveau is er ruimte voor ontwikkeling van specifieke kwaliteiten. Sterren zouden dus ook onderling nog kunnen verschillen.

2.2 Competenties

SBL-Beroepscompetentiematrix

Om de bekwaamheid van leraren te bepalen, kan ook geredeneerd worden vanuit het zogenaamde competentiedenken. In de benadering van het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren (SBL) is de leraarsbekwaamheid opgebouwd uit een aantal competenties. Een leraar is competent wanneer hij door zijn kennis, vaardigheden en houding in staat is keuzes te maken uit zijn handelingsrepertoire om verschillende beroepssituaties adequaat aan te pakken, overeenkomstig zijn rol en verantwoordelijkheid. Zo schrijft het SBL.

Er zijn vier beroepscontexten van het leraarschap te onderscheiden:

- ★ werken met leerlingen;
- ★ werken met een team/in een organisatie;
- ★ werken met de omgeving;
- ★ werken aan de eigen ontwikkeling.

Binnen deze contexten vervult de leraar verschillende rollen: een pedagogische, een vakdidactische, een organisatorische en een interpersoonlijke. Vaak echter zullen deze bij een leraar lastig te onderscheiden zijn, omdat zijn dagelijks functioneren een samensmelting van deze rollen is.

Wanneer de vier rollen van de leraar worden geplaatst tegenover de vier beroepscontexten, levert dit een 4-bij-4-matrix op waar binnen elke cel de competentie van leraren geprojecteerd kan worden. Zie onderstaand figuur. Omdat we sterleraarschap in deze studie vooral belichten vanuit de interactie leraar – leerling is hier vooral de kolom ‘werken met leerlingen’ van belang, waarbinnen de leraar pedagogisch, vakdidactisch, organisatorisch en interpersoonlijk kan handelen. In de diverse stertypen die we later presenteren, klinken deze vier wijzen van handelen door als gebieden waarop sterleraren kunnen excelleren.

Figuur 2.1 – SBL Beroepscompetentiematrix

Contexten van beroepshandelen	Werken met leerlingen	Werken met/in een team en organisatie	Werken met/in de omgeving	Werken aan de eigen ontwikkeling
Beroepsrollen	<i>kenmerkende situaties</i>	<i>kenmerkende situaties</i>	<i>kenmerkende situaties</i>	<i>kenmerkende situaties</i>
Pedagogisch handelen	Competentie 1 De leraar draagt zorg voor een veilige leeromgeving voor leerlingen	Competentie 5 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en ontwikkeling van het pedagogisch klimaat in team/organisatie	Competentie 9 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en versterking van de pedagogische relatie school-leraar-omgeving	Competentie 13 De leraar onderzoekt en ontwikkelt zijn opvattingen over en competenties tot pedagogisch handelen
Vakdidactisch handelen	Competentie 2 De leraar draagt zorg voor een krachtige leeromgeving voor leerlingen	Competentie 6 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en ontwikkeling van de (vak)didactiek binnen team/organisatie	Competentie 10 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en versterking van de (vak)didactische relatie school-leraar-omgeving	Competentie 14 De leraar onderzoekt en ontwikkelt zijn opvattingen over en competenties tot (vak)didactisch handelen
Organisatorisch handelen	Competentie 3 De leraar draagt zorg voor structuur in de leeromgeving voor leerlingen	Competentie 7 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en ontwikkeling van team- en school organisatie	Competentie 11 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en versterking van de organisatorische relatie school-leraar-omgeving	Competentie 15 De leraar onderzoekt en ontwikkelt zijn opvattingen over en competenties tot organisatorisch handelen
Interpersoonlijk handelen	Competentie 4 De leraar draagt zorg voor samengaan en samenwerken van en met leerlingen	Competentie 8 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en ontwikkeling van samenhang en samenwerken binnen team/organisatie	Competentie 12 De leraar draagt bij aan verwezenlijking en versterking van samenhang en samenwerken in de relatie school-leraar-omgeving	Competentie 16 De leraar onderzoekt en ontwikkelt zijn opvattingen over en competenties tot interpersoonlijk handelen

Bron: Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren (SBL)

Competentieschema Berenschot

Bureau Berenschot (1999) ziet leraarskwaliteiten eveneens in het licht van competenties. Zij onderkennen tien verschillende competenties. Leraren kunnen daarin groeien van basisniveau, via ervaren niveau tot uiteindelijk excellent niveau (de sterleraren in ieder geval). De tien competenties van Berenschot zijn:

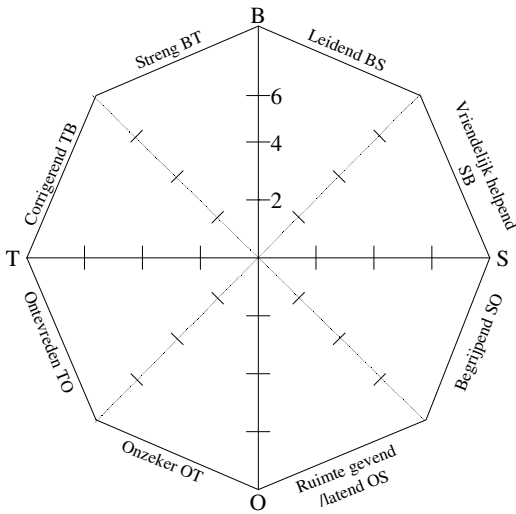
- ★ gedifferentieerd werken;
- ★ groepsmanagement;
- ★ onderwijskundige wendbaarheid;
- ★ vakmatige beheersing;
- ★ vernieuwend denken;
- ★ stimuleren tot vernieuwen;
- ★ samenwerken;
- ★ longitudinaal plannen;
- ★ collegiale consultatie;
- ★ externe contacten.

Ter verduidelijking een voorbeeld van de niveaus die onderscheiden worden: gedifferentieerd werken. Basisniveau is hier ‘stuurt het leerproces overwegend zelf aan: geeft weinig ruimte aan leerlingen’; ervaren niveau: ‘maakt bij het sturing geven aan het leerproces onderscheid tussen leerlingen, maar beperkt zich tot differentiatie naar enkele subgroepen’; het excellente niveau is omschreven als: ‘gebruikt opdrachten die leerlingen stimuleren om zelf invulling te geven aan hun leerproces: stemt dit af op waar een leerling aan toe is’. In deze lijn van denken zou het niveau ‘excellentie’ raakvlakken moeten vertonen met sterleraarschap.

Model voor Interpersoonlijk Leraarsgedrag

Vanuit het IVLOS is vanuit het competentiedenken een model ontwikkeld voor het meten van Interpersoonlijk Leraarsgedrag. Met een vragenlijst voor leerlingen - 77 items over gedrag en houding van de leraar in de klas - kan een score op elk van de acht sectoren in de onderstaande figuur worden berekend. Er is ook een korte versie hiervan voor de leraren zelf (16 items).

Figuur 2.2 – Model voor Interpersoonlijk Leraarsgedrag

Bron: Wubbels et al. (1997)

Wanneer nu de verschillende scores van iemand met elkaar verbonden worden ontstaat een plaatje (een profiel) dat vergeleken kan worden met de acht typen docent-leerling-relaties die Wubbels en anderen ontwikkelden. Het gaat om de volgende typen.

1. *Directief* (deze leraar heeft de touwtjes duidelijk in handen, door middel van regels en procedures).
2. *Gezaghebbend* (bij deze leraar zijn de regels en procedures niet zo nodig, het is ook zo duidelijk wat van de leerlingen wordt verwacht, orde ontstaat automatisch).
3. *Tolerant-gezaghebbend* (deze leraar combineert het bieden van structuur met het geven van ruimte aan leerlingen).
4. *Tolerant* (in de klas van de tolerante leraar heerst een vriendelijke, maar soms wat rommelige sfeer, waarin rekening wordt gehouden met de wensen en behoeften van leerlingen).
5. *Onzeker-tolerant* (ook deze leraar biedt veel ruimte voor de leerlingen, eigenlijk te veel, doordat structuur ontbreekt ontstaat een wanordelijke situatie in de klas).
6. *Onzeker-agressief* (het onzekere gedrag, dat ook het vorige type leraar vertoonde, uit zich dit keer in meer ontevreden, corrigerend en streng gedrag. Docenten en leerlingen zien elkaar als tegenstanders en steken bijna alle energie in het voeren van een onderlinge strijd).
7. *Autoritair* (deze leraar is eveneens ontevreden, corrigerend en streng, alleen nu in combinatie met leidend gedrag. Leerlingen doen nu wel wat de leraar zegt, alleen is de betrokkenheid daarbij ver te zoeken – kadaverdiscipline).

8. *Moeizaam-dominerend* (het kost deze leraar veel moeite om een redelijke sfeer in de klas te brengen, hij is met name gericht op zijn vak, hij behandelt stof veelal saai en klassikaal).

Binnen het IVLOS is veel onderzoek gedaan met betrekking tot deze leraarschapmodellen. Uit een recent onderzoek blijkt dat leraren met het toenemen van ervaring steeds hoger gaan scoren op de dominantie-as (*Beheersend-Onderwerpend*), terwijl dit niet geldt voor de scores op de samenwerkings-as (*Tegenwerkend-Samenwerkend*). Leraren worden dus steeds duidelijkere leiders, terwijl er variatie ontstaat in de mate waarin zij openstaan voor samenwerking. Leraren worden met de tijd niet noodzakelijk vriendelijker en begripender.

De accentverschuiving in type leraarsgedrag tijdens de loopbaan ziet er over het algemeen genomen als volgt uit. In de beginfase van de leraarloopbaan zijn de meeste leraren nog 'onzeker tolerant', wat in de eerste tien jaar steeds vaker verandert in een meer gezaghebbend profiel. Tegen het einde van de carrière komt het repressieve (of moeizaam dominerende) profiel steeds vaker voor. Deze gegevens wekken de indruk dat het toe groeien naar excellent functioneren geen automatisme is naarmate de loopbaan voortschrijdt (Brekelmans et al. 2002).

De docent-leerling-relaties die de hoekpunten van dit model vormen, zijn vooral beschreven als gedragsstijlen van de leraar. Daarmee zijn er raakvlakken met de componenten van de emotionele intelligentie.

Leerlingen als pedagogische spiegel

Het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam kreeg vanuit een school de vraag: 'wat vinden leerlingen een ideale leraar en in hoeverre voldoen hun leraren aan dit beeld?'. De dialoog tussen leerlingen en leraren diende gestimuleerd te worden, zo mogelijk aan de hand van concrete aanwijzingen. Het ontwikkelde instrument (Veugeliers en de Kat, 1999) is er dan ook op gericht om goede eigenschappen in het algemeen te achterhalen en vervolgens het docententeam als geheel te beoordelen, niet de leraren individueel. Aan leerlingen is een vragenlijst voorgelegd waarin over de pedagogische kwaliteiten wordt gevraagd in hoeverre leerlingen gevraagde kenmerken belangrijke eigenschappen van een goede docent vinden ('wens') en daarnaast in hoeverre hun eigen docenten deze eigenschappen laten zien ('feitelijke situatie'). De vragenlijst richt zich op tien groepen eigenschappen, te weten:

- ★ respect voor leerlingen;
- ★ hulpvaardig;
- ★ integriteit docent;
- ★ docent is ontspannen;
- ★ didactische kwaliteiten;
- ★ stimuleren zelfstandigheid;
- ★ interesse in leerlingen;
- ★ orde;

- ★ rekening houden met leerlingen;
- ★ hoge eisen stellen.

Om deze eigenschappen te meten zijn 73 items aan leerlingen voorgelegd. De schalen die dat oplevert zijn echter niet erg betrouwbaar¹. Zoals later zal blijken, is er ten dele een inhoudelijke overlap tussen de hierboven genoemde schalen en de kenmerken die worden toegeschreven aan sterleraren.

2.3 Sterren in meervoud

2.3.1 Stof voor sterren

Wat heeft de rondgang langs het zo juist beschreven onderzoek geleerd?

Allereerst dat er uiteenlopende gedragsstijlen (EQ, interpersoonlijk leraarsgedrag) en heel veel competenties worden onderscheiden. De auteurs gebruiken verschillende metaforen. IQ zou zo het aantal pk's van iemands auto vormen, EQ de rijvaardigheid en iemands competenties worden vergeleken met ANWB-borden die richting geven aan gedrag en daarmee helpen de eigen doelen te bereiken. We concluderen dat er niet alleen veel punten zijn om excellent handelen van leraren in beeld te krijgen, maar dat er ook markante, kwalitatieve verschillen tussen competente leraren zijn. Bekwaamheden hangen niet per se met elkaar samen. We moeten dus in meervoud denken. Dat betekent dat de sterleraar niet bestaat.

Denken in termen van òf emotionele intelligentie òf competenties vinden we te eenzijdig. Het één is nodig om het ander effectief te maken. Leraren worden sterleraar wanneer zij hoog scoren op emotionele intelligentie en wanneer zij over een aantal onontbeerlijke competenties beschikken. Pas in combinatie verschijnen er sterren. Een andere gevolgtrekking uit de literatuurverkenning is dat bekwaamheden niet voor altijd vastliggen maar dat ontwikkeling mogelijk is en dat opklimming in competent handelen onder woorden te brengen is (vergelijk Berenschot).

Voor zover we konden nagaan is er in het Nederlands taalgebied geen praktijkinstrument voorhanden om het sterleraarschap in beeld te krijgen. Vandaar deze poging een nieuw instrument te ontwerpen. Aan dit hulpmiddel stellen we als eisen dat het gebruikersvriendelijk is en dat het recht doet aan de diversiteit in excelleren van leraren. Daarbij zijn zowel het perspectief van de leraar wezenlijk als de perceptie van leerlingen.

---

¹ Cronbach's alfa, gebruikt om de interne consistentie te meten, ligt bij zes van de tien schalen onder de .70, bij één schaal is er zelfs sprake van een alfa van .43.

De geliefde leraar (m/v):

- ★ heeft ontspannen orde in zijn klas;
- ★ laat zien wie hij is;
- ★ werkt permanent aan een goed contact met zijn leerlingen;
- ★ is vriendelijk en beslist;
- ★ lost conflicten niet op met machtsmiddelen;
- ★ is boeiend omdat zijn leerstof op de ervaringen van zijn publiek is afgestemd;
- ★ weet dat zijn persoonlijkheid het beste gereedschap is waarover hij beschikt;
- ★ hanteert slechts één gedragsregel: wij gedragen ons fatsoenlijk;
- ★ is wel eens inconsequent, maar nooit onrechtvaardig.

Veronica Weusten (2002). *De geliefde leraar: Hoe u het blijft of hoe u het wordt*. p. 7

2.3.2 Denken in stertypen

Uiteindelijk zijn we na de literatuurverkenning, gesprekken met leerlingen, leraren en andere deskundigen tot een zevental typen sterleraren gekomen. Sommige sterren schitteren vooral door de persoonlijkheid van de leraar, andere stralen op grond van gedegen vakkennis. Strikt onderscheidend zijn de stertypen niet. Het is goed mogelijk dat iemand meer stertypen in zich verenigt.

Mede naar aanleiding van het gesprek met de vwo-3-klas zijn we gekomen tot een aantal kenmerken waarover in elk geval de sterleraar - eigenlijk alle leraren zonder onderscheid - zou moeten beschikken. We hebben dit de basiskenmerken genoemd. Achtereenvolgend treft u nu de typering van de zeven stertypen aan zoals die uiteindelijk uit de bus is gekomen. In het volgend hoofdstuk staat hoe elk type verder is geconcretiseerd.

De supervakdocent

Supervakdocenten geven les op basis van het door en door kennen van hun vak. Deze docenten kunnen goed uitleggen, begrijpen ook dat een leerling iets niet begrijpt (en hoe dan anders uit te leggen), zijn didactisch sterk. Supervakdocenten houden van hun vak en stralen dit enthousiasme uit en brengen het over op hun leerlingen.

De rasrepresentator

Rasrepresentatoren weten door hun optreden de les ontzettend boeiend te maken, waardoor de leerlingen aan hun lippen hangen. Daarmee krijgen deze docenten de leerlingen op hun hand en betrekken hen op die manier bij de les.

De vertrouwenspersoon

Vertrouwenspersonen geven leerlingen het gevoel dat ze altijd bij hen terecht kunnen met welke problemen dan ook (ook persoonlijke). Op die manier wordt in de klas een klimaat geschapen waarin leerlingen zich zeker en begrepen voelen en zo een mate

van rust vinden die nodig is om de stof goed op te kunnen nemen en zich verder te ontplooien. Dit type leraar is overigens geknipt voor het mentorschap.

De idealist

Deze leraren hebben een scherp oog voor verschillen tussen leerlingen en proberen met inzet van al hun didactische en pedagogische talenten uit alle leerlingen te halen wat erin zit. Deze docent wil dat iedereen ten minste de basis van het vak gaat beheersen en slaagt.

De leerprocesbegeleider

Leerprocesbegeleiders zijn kenner bij uitstek van leerprocessen. Ze stimuleren de leerling in leren zonder zelf al te nadrukkelijk inhoudelijke kennis aan te dragen. Zij leren de leerling leren en dragen metakennis over, zoals hoe informatie te zoeken en probleemoplossen. Ook zorgen ze voor een optimale omgeving om te leren. Laten de leerling nadenken over zijn leren en denken mee over geschikte individuele leerroutes.

De filosoof

Filosofen laten merken dat ze hebben nagedacht. Ze zetten de leerlingen aan het denken over veel zaken, die hen in het leven beroeren en plaatsen deze in breder perspectief. Leerlingen hebben veel aan hun kijk op het leven en voelen zich daardoor verrijkt. De filosofen stralen levenswijsheid uit, zonder betweterig te zijn.

De ict-ster

De ict-ster is de nieuwste ster aan het firmament. Zij zijn gefascineerd door de verrijkende mogelijkheden van technologiegestuurde leermiddelen en -vormen. Deze leraren weten met inzet van ict, krachtige en gevarieerde leeromgevingen te scheppen waarin leerlingen boeiende en afwisselende leerervaringen worden geboden.

2.3.3 Dimensies en stertypen

Er is voor gekozen de stertypen zo te omschrijven dat ze direct herkenbaar zijn voor iedereen in de school. De eerder weergegeven gedragsstijlen (emotionele intelligentie) zijn vooral gericht op *achterliggende* dimensies. We achten ze om die reden minder geschikt voor een reflectie-instrument dat in de handen van leraren direct toepasbaar moet zijn. Een beperking van het competentiedenken is dat het zich vaak uitput in opsommingen van bekwaamheden. De sterleraar komt echter niet in beeld door reeksen afzonderlijke bekwaamheden maar door een duidelijk samenhangend patroon van kenmerken.

Als controle of de stertypen het domein aan mogelijkheden voldoende dekken, brengen we de zeven typen in verband met enkele hoofddelingen. In 2.2 werden vier

beroepsrollen volgens het SBL aangegeven. We kunnen de zeven stertypen ten opzichte hiervan positioneren.

Tabel 2.1 - De zeven stertypen in relatie tot de vier beroepsrollen

	pedagogisch	vakdidactisch	organisatorisch	interpersoonlijk
supervakdocent		★		
raspresentator		★		★
vertrouwenspersoon	★			★
idealist	★	★	★	
leerprocesbegeleider		★	★	★
filosoof	★			★
ict-ster			★	

In literatuur worden dikwijls twee andere hoofddimensies genoemd als het gaat om het handelen van leraren. De ene is ‘leerlinggericht versus leerstofgericht’, de andere is ‘sturen (door de leraar) versus stimuleren (zelfsturing door de leerlingen)’. De zeven stertypen zijn eveneens gepositioneerd op deze dimensies.

Tabel 2.2 - De zeven stertypen in relatie tot de twee hoofddimensies van het handelen van leraren

	leerlinggericht	leerstofgericht	sturen	stimuleren
supervakdocent		★	★	
raspresentator		★	★	
vertrouwenspersoon	★			★
idealist	★	★	★	
leerprocesbegeleider		★		★
filosoof	★	★	★	
ict-ster		★	★	

We concluderen uit deze exercitie dat de zeven sterren het universum aan mogelijkheden in voldoende mate omspannen. Er zijn niet echt zwarte gaten in dit stelsel. In het volgende hoofdstuk zal duidelijk worden hoe we met de Zevenster de sterren hebben gemeten.

3 Sterleraren meetbaar maken

Ten geleide

Eind november/begin december 2002 is op bescheiden schaal ontwikkelingsonderzoek op het Pleincollege Bisschop Bekkers in Eindhoven uitgevoerd. In totaal werkten negen docenten mee, voor elke leraar vulden tien leerlingen een vragenlijst in – deze leerlingen zijn willekeurig geselecteerd, uit de klassen 2 en 3 waarin de betreffende docenten lesgeven. Aan de hand van deze gegevens bekijken we nu in hoeverre we erin slaagden het sterleraarschap meetbaar te maken. Voor de analyses gebruiken we steeds de gegevens van de leerlingen².

3.1 Instrumentontwikkeling van de Zevenster

We maakten het instrument – de *Zevenster* gedoopt – zoals gezegd in drie rondes: een verhelderende, een ontwikkelende en een uitproberende. Tijdens de eerste twee kwamen we tot zeven stertypen, die we (in samenspraak met ons deskundigenpanel) vervolgens hebben geconcretiseerd in een aantal onderscheidende kenmerken. Deze kenmerken staan in willekeurige volgorde in de vragenlijst (de *Zevenster*), zie bijlage 4.

Bij alle vragen is uitgegaan van vijf antwoordmogelijkheden. De antwoordcategorieën verschillen iets tussen de lijsten voor leraren en leerlingen. Voor leraren: 1 ‘hier ben ik niet goed in’, 2 ‘hier heb ik moeite mee’, 3 ‘gaat wel’, 4 ‘dit lukt best aardig’ en 5 ‘hier ligt mijn kracht’. Voor leerlingen: 1 ‘onvoldoende’, 2 ‘matig’, 3 ‘voldoende’, 4 ‘goed’ en 5 ‘heel goed’.

Voor de formulering van de kenmerken in de *Zevenster* is de volgende keuze gemaakt. Elk kenmerk is gegoten in de vorm van een activiteit (bijvoorbeeld ‘uitleggen’) waaraan een aanduiding van de kwaliteit (‘duidelijk’). Dus: ‘Legt duidelijk uit’. We gaan hiermee uit van een standaard en men geeft aan in hoeverre daaraan wordt voldaan – op die manier hopen we een zo objectief mogelijke beoordeling te verkrijgen, die goed te vergelijken is tussen leraren. De formulering voor de leraarslijst is identiek aan die voor de leerlingenlijst.

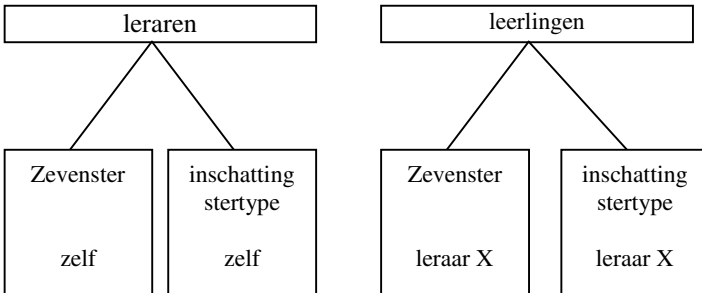
Naast de scoring op kenmerken is gevraagd in hoeverre men zichzelf (of de leraar) in een stertype herkent. We stelden de vraag: in hoeverre lijkt jouw leraar/lerares (u) op de volgende typen leraren? Wederom waren scores van 1 t/m 5 mogelijk: 1 ‘niet’, 2 ‘beetje’, 3 ‘gaat wel’, 4 ‘behoorlijk’ en 5 ‘helemaal’. Dit oordeel gebruiken we later om te toetsen hoe goed de kenmerken voorspellen welk type leraar men is.

---

2 De groep leraren (n=9) is te klein om generaliseerbare uitspraken te doen.

Figuur 3.1 geeft een overzicht welke vragenlijsten door welke groepen zijn ingevuld.

Figuur 3.1 – Overzicht ingevulde vragen(lijsten)

3.2 Op zoek naar onderscheidende kenmerken van de stertypen

In deze paragraaf verkennen we de stertypen nader. We zeiden al dat we op voorhand de kenmerken op inhoudelijke gronden hebben gekoppeld aan de zeven stertypen. We zullen nu eerst kijken in hoeverre de veronderstelde kenmerken daadwerkelijk passen bij de verschillende typen. Op basis van onze bevindingen willen we tot een zevental sterscalen komen. Elke sterschaal dient een niet te groot aantal kenmerken te omvatten die onderling duidelijk met elkaar samenhangen en die zo min mogelijk overlappen met kenmerken die bij andere schalen behoren. De berekende samenhangen (correlaties, hier niet opgenomen) laten zien dat relatief veel kenmerken waarvan we op voorhand dachten dat ze uniek en typerend zouden zijn voor een bepaald stertype, dat helemaal niet blijken te zijn en dat ook andere typen op dezelfde punten goed scoren. Op grond hiervan komen we tot een indikking van de oorspronkelijke schalen door uitsluitend de min of meer unieke kenmerken in een schaal op te nemen³. De uitspraken die niet onderscheidend zijn, rekenen we tot de algemene basiskenmerken van de goede leraar.

De supervakdocent

Supervakdocenten geven les op basis van het door en door kennen van hun vak. Deze docenten kunnen goed uitleggen, begrijpen ook dat een leerling iets niet begrijpt (en hoe dan anders uit te leggen), zijn didactisch sterk. Supervakdocenten houden van hun vak, stralen dit enthousiasme uit en brengen het over op hun leerlingen.

In tabel B1.2 in bijlage 1 staan de scores van zowel leraren als leerlingen op de kenmerken van deze supervakdocent. De negen leraren - en de leerlingen met hen - herkennen zich tamelijk sterk in dit type sterleraar. Ze scoren zichzelf gemiddeld

3 De interne consistentie van alle ingedikte sterscalen blijkt bevredigend, lopend van .76 tot .87.

hoog op de kenmerken ‘staat boven de stof’ en ‘legt duidelijk uit’, tweederde van de onderzochte leraren geeft zichzelf op deze punten een score 5, dáár ligt hun kracht. Leerlingen zien dat iets anders. Alhoewel ook zij onderkennen dat deze leraren (redelijk) goed kunnen uitleggen, zien zij hen vooral stralen op basis van hun gedrevenheid voor het vak.

De berekende samenhangen tonen dat relatief veel kenmerken waarvan we op voorhand dachten dat ze typerend zouden zijn voor een supervakdocent blijken dat helemaal niet te zijn. Op grond hiervan komen we tot een indikking van de oorspronkelijke schaal bestaande uit de meest typerende kenmerken van de supervakdocent. Deze zijn:

- ★ helder uiteen zetten van de hoofdlijnen van het vak;
- ★ boven de stof staan;
- ★ nieuwsgierigheid wekken voor het vakgebied;
- ★ ingewikkelde dingen op verschillende manieren uitleggen;
- ★ een kei zijn in het vak;
- ★ genieten van het uitleggen.

Deze kenmerken sporen goed met de eerdere inhoudelijke omschrijving. Opvallend is nog dat de gedrevenheid voor het vak hier en bij de overige typen geen onderscheidend kenmerk is. Ook het enthousiasmeren voor het vak en het duidelijk uitleggen is iets dat volgens onze gegevens iedere leraar doet.

De rasrepresentator

Rasrepresentatoren weten door hun optreden de les ontzettend boeiend te maken, waardoor de leerlingen aan hun lippen hangen. Daarmee krijgen deze docenten de leerlingen op hun hand en betrekken hen op die manier bij de les.

Tabel B1.3 in bijlage 1 geeft de scores van leraren en leerlingen weer. Vier van de negen leraren zeggen ontzettend te genieten van het presenteren, te vertellen in geuren en kleuren, en de meesten slagen er goed tot heel goed in sfeer te scheppen in de klas, door bijvoorbeeld zomaar eens iets leuks te doen. Leerlingen zijn gemiddeld genomen wederom iets kritischer bij de beoordeling van hun leraar. Waar de mening van leraar en leerling het meest uiteen loopt, is het vasthouden van de aandacht gedurende de les. Over het algemeen vinden de deelnemende leraren zichzelf hierin goed slagen. Daarentegen vindt 43 procent van de leerlingen dat hun leraren dit onvoldoende of slechts matig voor elkaar krijgen. In hun ogen blinken deze leraren wel uit in hun lol bij het presenteren en in hun hoge mate van zelfverzekerdheid.

Bij bestudering van de samenhangen tussen kenmerken en typen vonden we dat rasrepresentatoren zichzelf van de andere sterren onderscheiden door:

- ★ soms gewoon iets leuks in de klas te doen;
- ★ gevoel voor humor te hebben;
- ★ te genieten van het presenteren;
- ★ interessant te vertellen;
- ★ de hele les de aandacht van de leerlingen vast te houden.

Het scheppen van sfeer in de klas, het amuseren van leerlingen, het leuk maken van de stof, de zelfverzekerdheid en het voortdurend contact leggen met de groep zijn kenmerken die ook bij de andere sterren met enige regelmaat voorkomen en dus niet – zoals we aanvankelijk dachten – alleen karakteristiek zijn voor de raspresentator.

De vertrouwenspersoon

Vertrouwenspersonen geven leerlingen het gevoel dat ze altijd bij hen terecht kunnen met welke problemen dan ook (ook persoonlijk). Op die manier wordt in de klas een klimaat geschapen waarin leerlingen zich zeker en begrepen voelen en zo een mate van rust vinden die nodig is om de stof goed op te kunnen nemen en zich verder te ontplooien. Dit type leraar is overigens geknipt voor het mentorschap.

Tabel B1.4 in bijlage 1 laat twee kenmerken zien die er bij deze groep leraren uitspringen: vier op de negen leraren vindt zichzelf een absolute uitblinker in het aanspreken van leerlingen op gewenst en ongewenst gedrag, en in het scheppen van een veilige leeromgeving. Ook in de ogen van de leerlingen scoren leraren hier hoog, zij het dat zij wederom iets terughoudender zijn in het weggeven van het sterpredikaat. Een merkwaardig verschil doet zich voor bij het tweede kenmerk. Leraren vinden zichzelf overwegend (bijna een kwart zelf zeer) betrokken bij het wel en wee van leerlingen. Deze leerlingen echter zien dat heel anders, bijna driekwart van hen (72%) schat hun leraar als net voldoende maar vaak ook minder op dit gebied.

Oorspronkelijk meenden we dat de vertrouwenspersoon op grond van maar liefst zestien kenmerken te onderscheiden zou zijn van de rest. Een flink deel van deze kenmerken blijkt echter ook bij de andere stertypen niet ongewoon. Er blijven – op basis van de gevonden samenhangen - vier daadwerkelijk onderscheidende kenmerken over:

- ★ het bespreekbaar maken van conflicten;
- ★ het gemakkelijk aangesproken worden door leerlingen;
- ★ het scheppen van een veilige leeromgeving;
- ★ het aandacht hebben voor de persoonlijke situatie van leerlingen, zonder zich daarbij op te dringen.

Van de veronderstelde basiskenmerken blijkt één kenmerk specifiek te zijn voor de vertrouwenspersoon:

- ★ het zich betrokken voelen bij wat leerlingen bezighoudt.

De idealist

Deze leraren hebben een scherp oog voor verschillen tussen leerlingen en proberen met inzet van al hun didactische en pedagogische talenten uit alle leerlingen te halen wat erin zit. Dit type wil dat iedereen ten minste de basis van het vak gaat beheersen en slaagt.

Zie tabel B1.5 in bijlage 1 voor de scores van negen leraren en hun leerlingen op de veronderstelde kenmerken van dit stertype. De gemiddelde mening van leraren en leerlingen lopen voor het eerst iets minder uit elkaar. Op een aantal kenmerken (di-

dactische trucs, leerlingen boven zichzelf laten uitstijgen, aanzetten tot ongekende werkkraft) scoren leraar en leerlingen gemiddeld ongeveer gelijk, de spreiding verschilt dan wel: leerlingen geven relatief vaker een score 1 of 2, maar stellen er dan ook vaker hoge scores tegenover. Op de andere kenmerken zijn leraren als gebruikelijk positiever over hun eigen gedrag dan hun leerlingen.

Wat onderscheidt idealisten van de andere stertypen? We vonden het volgende in het patroon van samenhangen. Idealisten vallen op doordat ze:

- ★ steeds op zoek blijven naar didactische trucs;
- ★ leerlingen boven zichzelf laten uitstijgen;
- ★ leerlingen nooit op zullen geven;
- ★ een sterk verantwoordelijkheidsgevoel hebben voor het slagen van *alle* leerlingen voor hun vak;
- ★ leerlingen sterk uitdagen op hun eigen leervermogen.

Opvallend is dat deze idealisten zich niet sterk van de anderen onderscheiden door hun capaciteit om de stof te vertalen naar het niveau van de leerling. Andere leraren hebben dit even goed onder de knie.

De leerprocesbegeleider

Leerprocesbegeleiders zijn kenner bij uitstek van leerprocessen. Ze stimuleren de leerling in leren zonder zelf al te nadrukkelijk inhoudelijke kennis aan te dragen. Zij leren de leerling leren en dragen metakennis over, zoals hoe informatie te zoeken, probleemoplossen. Ook zorgen ze voor een optimale leeromgeving. Laten de leerling nadenken over zijn manier van leren en denken mee over geschikte individuele leer-routes.

Tabel B1.6 in bijlage 1 laat zien dat de leerprocesbegeleider een weinig uitgesproken type leraar is, althans binnen onze onderzoeksgroep. De negen leraren voldoen over het algemeen in voldoende mate aan de veronderstelde kenmerken, maar blinken er niet echt in uit. Uitzonderingen zijn er natuurlijk altijd. Men vindt leraren stralen waar het aankomt op het onderkennen en respecteren van verschillen tussen leerlingen. De meeste leraren vinden bovendien dat ze de prestaties van leerlingen (zeer) goed op hun waarde weten te schatten. Leerlingen vinden dat iets minder. De helft van hen echter vindt wel dat de leraar voor wie ze de lijst invulden, goed de sterke en zwakke punten van leerlingen weet in te schatten. De leraren blijken het lastig te vinden om gericht in te spelen op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen, eenderde acht zich hiertoe slechts matig of zelfs onvoldoende toe in staat. Leerlingen zien dit minder somber in.

Het patroon van samenhangen laat zien op welke kenmerken de leerprocesbegeleider verschilt van de overige stertypen.

Leerprocesbegeleiders blinken uit in:

- ★ het geven van aanwijzingen op maat voor het studeren;
- ★ het leggen van de nadruk op het effectief leren;

- ★ het aanspreken leerlingen op hun eigen leeraanpak;
- ★ het helpen keuzen maken bij het invullen van leerwegen.

Opvallend is dat de andere lerarentypen niet wezenlijk verschillen van de leerprocesbegeleider in het onderkennen en respecteren van de verschillen in aanleg tussen leerlingen en ook niet in het gericht inspelen op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen.

De filosoof

Filosofen laten merken dat ze hebben nagedacht. Ze zetten de leerlingen aan het denken over veel zaken, die hen in het leven beroeren en plaatsen deze in breder perspectief. Leerlingen hebben veel aan hun kijk op het leven en voelen zich daardoor verrijkt. De filosofen stralen levenswijsheid uit, zonder betweterig te zijn.

Tabel B1.7 in bijlage 1 laat zien hoe de leraren scoren op de diverse kenmerken. Zoals we ook bij andere stertypen al zagen, geldt hier eveneens dat de negen leraren zich meer als ster zien dan hun leerlingen. Het verschil is het grootst bij het kenmerk ‘staat boven de stof’, alle deelnemende leraren vinden zichzelf hierin goed (33%) tot heel goed (67%), onder de leerlingen vindt meer dan de helft hun leraren hierop hooguit voldoende scoren. Ook op een aantal andere kenmerken schatten leerlingen hun leraren gemiddeld een halve punt lager in dan leraren zichzelf. Ze vinden bijvoorbeeld niet dat leraren er altijd in slagen intellectuele nieuwsgierigheid te wekken, dat het hen lukt leerstof in perspectief te plaatsen, of dat de leraren de tijd nemen om over diepere achterliggende zaken te praten. Echte filosofen herkennen ze maar beperkt in hun leraren.

Maar waaraan herkennen wij de ‘echte’ filosofen dan? We vinden zes echt onderscheidende kenmerken. Filosofen:

- ★ geven hun leerlingen ruimte voor een eigen mening;
- ★ wekken intellectuele nieuwsgierigheid;
- ★ plaatsen leerstof in perspectief;
- ★ hebben zelf interessante meningen en ideeën;
- ★ tonen levenswijsheid;
- ★ spreken graag over diepere achterliggende zaken.

Het verbaast ons wel dat deze filosofen kennelijk niet meer dan andere leraren hun leerlingen zich weten te laten verwonderen en bovendien ook niet vaker dan de rest met inspirerende denkbeelden komen.

De ict-ster

Ict-sterren zijn de nieuwste sterren aan het sterrenfirmament. Zij zijn gefascineerd door de verrijkende mogelijkheden van technologiegestuurde leermiddelen en -vormen. Deze leraren weten met inzet van ict, krachtige en gevarieerde leeromgevingen te scheppen waarin leerlingen boeiende en afwisselende leerervaringen worden geboden.

Tabel B1.8 in bijlage 1 laat zien hoe de onderzochte leraren scoren op de diverse veronderstelde kenmerken. Zowel de negen leraren als hun leerlingen zien de kenmerken van de ict-ster het minst terug in zichzelf of hun leraar. Zowel leraar als leerling geven regelmatig een score 3 of lager. Wel is er een aantal kenmerken waarop hoger wordt gescoord. Deze hangen vooral samen met de kenmerken die vooral de ‘leren leren’-kant van de ict-ster in beeld proberen te brengen, zoals ‘stimuleert zelfstandig werken’, ‘stimuleert zelfoplossend vermogen’ en ‘geniet ervan als leerlingen individueel of in groepjes lekker aan de slag zijn.

Het is dan ook niet verbazend dat de kenmerken die zich meer op dat ‘leren leren’-aspect richten niet onderscheidend zijn voor de echte ict-sterren. De kenmerken waarin de computer expliciet genoemd wordt, zijn dat wel. De échte ict-ster:

- ★ komt steeds met de nieuwste technologische snufjes op ict-gebied;
- ★ maakt leren en communiceren met de computer mogelijk;
- ★ zoekt steeds naar toepassingen van de computer voor het onderwijs;
- ★ differentieert door de mogelijkheden van de computer te benutten;
- ★ maakt de leerstof levensechter met behulp van ict (bijvoorbeeld internet of simulatieprogramma’s).

3.3 Onderscheidend vermogen tussen de schalen van de Zevenster

Komen er bepaalde combinaties van stertypen voor? Wat zien we als we naar de zeven schalen kijken die de kenmerken per stertypen meten? Uit tabel B2.1 in bijlage 1 blijkt dat - ook al is geprobeerd ‘zuivere’, sterspecifieke schaaltes te ontwikkelen - de samenhangen (correlaties) tussen de nieuwe schalen die door de leerlingen zijn ingevuld, behoorlijk hoog zijn. De hoge samenhangen doen vermoeden dat binnen de zeventypen toch nog weer een verdere samenhang te ontdekken valt. Statistische analyse toont dat er twee dimensies (factoren) zijn waar de zeven typen in uiteenlopende mate op scoren. In tabel 3.1 is het patroon weergegeven.

Nu wordt een inhoudelijk interessant beeld zichtbaar. Aan de ene kant zien we de typen raspresentator, filosoof, supervakdocent en vertrouwenspersoon hoog scoren op de dimensie ‘gerichtheid op vak of persoon’. De raspresentator, de supervakdocent en de filosoof zijn vooral gericht op het vak en de vertrouwenspersoon op de persoon van de leerling.

Aan de andere kant scoren de typen ict-ster, leerprocesbegeleider en de idealist hoog op de tweede factor: ‘sturen van het leerproces’. De ict-ster en de leerprocesbegeleider zijn vooral stuurder van het leerproces (met ict). De idealist neemt een middenpositie in: vertoont zowel kenmerken van ‘sturen’ als gerichtheid op ‘vak of persoon’.

Tabel 3.1 - De positie van de zeven stertypenschalen op twee factoren (leerlingscores Zevenster)

2: sturen op het leerproces				
0,75-1,00	ict-ster	leerprocesbegeleider		
0,50-0,75			idealist	
0,25-0,50				supervakdocent vertrouwenspersoon
0-0,25				filosoof raspresentator
1: gerichtheid op vak of persoon	0-0,25	0,25-0,50	0,50-0,75	0,75-1,00

3.4 Directe oordelen over sterlertaarten

Tot hiertoe behandelden we de uitkomsten op de kenmerken en de schalen die we per stertype ontwikkelen. Hierbij is via een reeks uitspraken op een indirecte manier gemeten hoe leerlingen en leraren stertypen inschatten (de Zevenster). Daarnaast is echter ook op directe wijze nagegaan wat voor vlees we in de kuip hebben. Zowel leerlingen als leraren is een oordeel op een vijfpuntsschaal gevraagd over de mate waarin elk van de zeven typen van toepassing is. Tien leerlingen beoordeelden leraar-1 op de zevenstertypen, de leraar beoordeelde zichzelf eveneens op deze onderdelen, et cetera.

In figuur 3.1 staat het resultaat hiervan. De scores zijn daarbij als volgt gesplitst: 1, 2 en 3 betekenen ‘geen ster op dit facet’, 4 of 5 betekenen ‘ster op dit facet’. De ‘geen ster’- en ‘ster’-scores zijn vervolgens geteld.

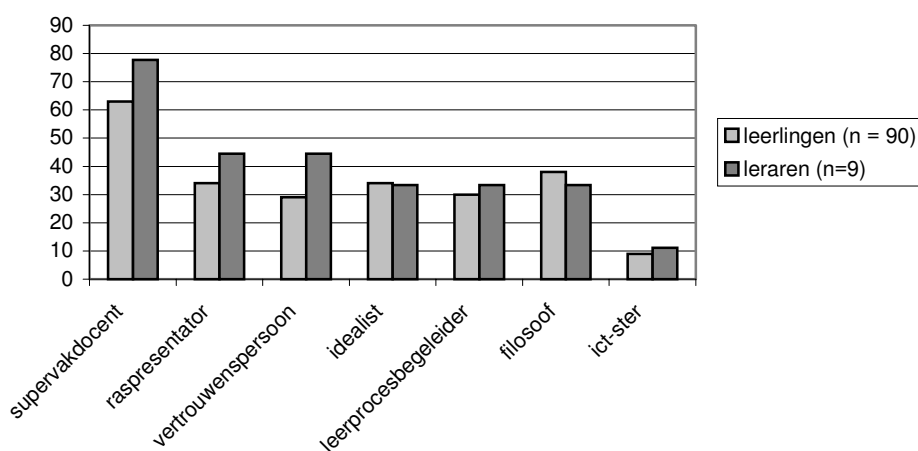
We kunnen het volgende vaststellen.

- ★ Zeven van de negen leraren vinden zichzelf een supervakdocent, tweederde van de leerlingen ziet supervakdocentschap. Het type van de supervakdocent is dus heel sterk aanwezig.
- ★ Vier van de negen leraren vinden zichzelf een raspresentator, een derde van de leerlingen ontwaart raspresentatorschap.
- ★ Vier van de negen leraren vinden zichzelf uitblinken als vertrouwenspersoon, bijna een derde van de leerlingen ontwaart dit ook.
- ★ Drie van de negen leraren vinden zichzelf een idealist, een derde van de leerlingen ziet dit.

- ★ Drie van de negen leraren vinden zichzelf een leerprocesbegeleider, minder dan een derde van de leerlingen ziet dit.
- ★ Drie van de negen leraren vinden zichzelf een filosoof, ongeveer een derde van de leerlingen ontwaart dit.
- ★ Eén van de negen leraren vindt zichzelf een ict-ster, ook leerlingen ontwaren dit type nauwelijks.

Kennelijk is het type van de supervakdocent het standaardtype: ‘bijna ieder is het’. Het lijkt erop dat bijna alle leraren die goed zijn per definitie de kenmerken hebben van de supervakdocent. Maar daarnaast is echter nog ruimte zich verder te profileren.

Figuur 3.1 - Oordeel van leerlingen en leraren op de zeven stertypen na samenvoeging van antwoordcategorieën, in procenten

We sluiten niet uit dat leraren op meer dan één onderdeel ster zijn. Door de oordelen in samenhang te bekijken, is te bezien of er combinaties van sterren voorkomen. Het zuiverste beeld is te verkrijgen door dit afzonderlijk per leraar te inspecteren. Zoals eerder gezegd is elke leraar door tien leerlingen beoordeeld. Per tien leerlingen is geteld hoe vaak de score 4 en 5 (= ja, sterleraar) is gegeven. Als zes (of meer) van de tien leerlingen een dergelijke score gegeven hebben, nemen we aan dat er sprake is van een ‘ja’: de meerderheid vindt dat op dit facet sprake is van een sterfunctioneren. Tabel 3.2 biedt een overzicht van de samenvattende oordelen en de patronen die aldus ontstaan.

Als we enkel kijken naar de zelfbeoordeling van de leraren, dan valt op dat de meerderheid (zeven van de negen) zich supervakdocent vindt. De twee leraren die zich (nog) geen supervakdocent achten, vinden zich op andere onderdelen ook geen ster. Misschien zijn dit beginnende of bescheiden leraren?

Tabel 3.2 – Samenvattend oordeel naar stertype voor elk van de negen beoordeelde leraren door de leerlingen (n= 9 * 10) en door elk van de leraren zelf (n=9). Overeenstemming tussen leerlingen en leraren is aan gegeven met een kader; ‘ja-ja’-oordelen zijn grijs getint

		supervak- docent	raspre- sentator	vertrou- wens- persoon	idealist	leerproces- begeleider	filosoof	ict-ster
leraar 1	zelf	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
	leerlingen	ja (7)	ja (7)	nee (6)	ja (6)	ja (6)	nee (7)	nee (8)
leraar 2	zelf	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
	leerlingen	ja (7)	nee (9)	nee (9)	nee (7)	nee (8)	ja (6)	nee (10)
leraar 3	zelf	ja	nee	nee	nee	nee	ja	nee
	leerlingen	nee (7)	nee (10)	nee (9)	nee (9)	nee (10)	nee (5)	nee(10)
leraar 4	zelf	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee
	leerlingen	nee (6)	nee (8)	nee (10)	nee (8)	nee (6)	nee (10)	nee (10)
leraar 5	zelf	ja	ja	ja	ja	nee	nee	nee
	leerlingen	ja (8)	nee (5)	nee (6)	ja (6)	nee (7)	nee (7)	nee (8)
leraar 6	zelf	ja	nee	ja	nee	nee	nee	nee
	leerlingen	nee (6)	nee (9)	nee (8)	nee (8)	nee (7)	nee (7)	nee (10)
leraar 7	zelf	ja	nee	nee	nee	nee	nee	nee
	leerlingen	ja (9)	ja (5)	nee (8)	nee (9)	nee (9)	nee (8)	nee (10)
leraar 8	zelf	ja	ja	nee	nee	nee	nee	nee
	leerlingen	ja (9)	ja (9)	ja (8)	nee (6)	nee (7)	ja (8)	nee (10)
leraar 9	zelf	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nee
	leerlingen	nee (5)	nee (10)	nee (7)	nee (6)	ja (8)	nee (10)	nee (6)

Kijken we naar de overige typen – dus zonder acht te slaan op het supervakdocentschap – dan is het beeld aldus:

- ★ Drie leraren dichten zichzelf nergens sterkwaliteiten toe.
- ★ Twee leraren zijn op (bijna) alle onderdelen allround.
- ★ Er zijn twee leraren die zich alleen raspresentator vinden.
- ★ Er is één leraar die zich alleen als idealist beschouwt.
- ★ Eén leraar is vertrouwenspersoon èn leerprocesbegeleider.
- ★ Eén leraar is vertrouwenspersoon èn raspresentator èn filosoof.

Wat voor verbanden zijn er tussen het meerderheidsoordeel van de leerlingen en dat van de leraar? In het algemeen geldt dat het oordeel van de leerlingen in zestig procent van de gevallen overeenkomt met het oordeel van de leraren zelf over hun sterkwaliteiten. Het merendeel van de matches heeft echter betrekking op een 'nee-nee'-oordeel: zowel leraar als leerlingen zijn van mening dat op dit facet géén sprake is van sterkwaliteiten.

Er zijn nog meer interessante patronen te ontwaren. Vier leraren vinden dat ze ofwel alle facetten goed hebben ontwikkeld of juist helemaal niet. Twee leraren achten zichzelf nog op geen enkel onderdeel een ster (leraar 1 en 4). Toch vindt het merendeel van de leerlingen leraar-1 een supervakdocent, raspresentator, idealist en leerprocesbegeleider! Bij leraar-4 zijn leerlingen en docent het er over eens dat het sterworden nog een wenkend perspectief is.

Dan zijn er de twee leraren die zich in de breedte ontwikkeld hebben. Eén leraar (2) acht zich op alle facetten meester, voor zijn of haar leerlingen lichten alleen het supervakdocentschap en het filosoof- zijn op, wat uiteraard ook lang niet niks is. Ook leraar-9 ziet veel sterfacetten bij zichzelf, bij de leerlingen valt vooral het leerprocesbegeleiderschap op.

3.5 Samenhang tussen Zevensterscores en het behoren tot een stertype

Tot hiertoe hebben we eerst gekeken naar de uitkomsten voor de schalen van de Zevenster, en daarna naar de directe oordelen van zowel leerlingen en leraren van stertypen. Nu gaan we het verband onderzoeken tussen de schaalcores op de Zevenster aan de ene kant en de directe oordelen aan de andere kant. We doen dit op verschillende manieren.

Allereerst: scoort iemand die tot een bepaalde ster beoordeeld is ook het hoogst op de schaal die dit bedoelt te meten? We verwachten dat de Zevensterscore van iemand op bijvoorbeeld het facet 'raspresentator' in verband staat met een directe beoordeling als raspresentator of niet. Als de Zevenster een deugdelijk instrument vormt dan moet het gemiddelde op de schaal raspresentator hoger uitvallen voor degenen die als zodanig beoordeeld worden. De gegevens in tabel B3.1 in bijlage 3 bieden tal van aanwijzingen dat iemand die tot een bepaald type gerekend wordt, inderdaad ook het hoogst scoort op de bijbehorende schaal. De schalen maken onderscheid naar of de leraren wel of niet herkend worden als behorend tot een bepaald stertypen⁴. Deze uitkomsten duiden op het onderscheidend vermogen van de diverse sterscalen van de Zevenster.

Hoe gaat het met het voorspellend vermogen van de Zevenster? Nagegaan is (met regressie-analyse) hoe de score op grond van de kenmerken in de Zevenster samen-

---

4 Statistisch uitgedrukt: de eta's laten zien dat vooral de bijbehorende predictor de meeste variantie verklaart, maar dat de andere schalen toch ook van invloed zijn.

hangt met het oordeel over het passende sterotype. Voorspelt de Zevenster in hoeverre leerlingen de leraar in een bepaald sterotype herkennen? Zie tabel 3.3. Behalve de scores op de sterscalen zijn de oordelen van de leerlingen afgezet tegen de basiskenmerken van een goede leraar. Naast de oorspronkelijke basiskenmerken (zie tabel B2.1) zijn alle kenmerken die niet ondergebracht zijn in de ingedikte sterscalen (omdat ze niet onderscheidend waren), samengenomen.

Tabel 3.3 – Voorspellende waarde van de Zevensterscalen op het steroordeel (n=90 leerlingen)

zevenster	oordeel sterotype volgens leerlingen (1 t/m 5)						
	supervak- docent	ras- presentator	vertr.- persoon	idealist	leerproces- begeleider	filosoof	ict-ster
basiskkenmerken	-	-	-	0,46~	-	-	-
supervakdocent	-	-	-	-	-	-	-
raspresentator	-	0,44**	-	-0,34**	-	-	-
vertrouwenspersoon	-	-	0,45**	0,24~	-	-	-
idealist	-	-	0,25~	0,25~	-	-	-
leerprocesbegeleider	-	0,21~	-	-	0,45**	-	-
filosoof	-	-	-	-	-	0,49**	-
ict-ster	-	-	-	-	0,27**	-	0,69**
Verklaarde variantie	0,46	0,58	0,50	0,56	0,45	0,21	0,40

** $\alpha < 0,01$; * $\alpha < 0,05$; ~ $\alpha < 0,10$. Alleen de significante bèta-effecten zijn opgenomen.

Voor bijna alle typen geldt dat de sterotypen op basis van de Zevensterkenmerken goede voorspellers zijn van de sterotypen zoals beoordeeld door de leerlingen. De vetgedrukte scores in de tabel laten zien dat de achterliggende schaal meestal het sterkst samenhangt met het bijbehorende oordeel. Eenvoudig gezegd: als iemand als vertrouwenspersoon wordt gekwalificeerd door de leerlingen, dan voorspelt de Zevensterschaal ‘vertrouwenspersoon’ dit het beste. De voorspellende waarde van een aantal Zevensterscalen ziet er derhalve redelijk goed uit.

Maar behalve de Zevensterschaal met dezelfde naam als het sterotype, zijn er daarnaast ook nog andere schalen die voorspellende kracht toevoegen. Helemaal verrassend is dit niet. Zoals al eerder duidelijk werd, ligt een aantal sterotypen dicht bij elkaar en kan een leraar verschillende sterotypen in zich verenigen.

Tabel 3.3 laat zien dat de supervakdocent niet te voorspellen is op grond van onze Zevensterkenmerken. Zoals we eerder zagen, herkent zowat elk van de deelnemende leraren zichzelf in dit type evenals dat veel leerlingen wel iets van de supervakdocent

in hun leraar ontwaren. We concluderen dat de supervakdocent een te weinig onderscheidend sterstype is.

De idealist wordt als type niet eenduidig verklaard door de veronderstelde kenmerken, maar door de kenmerken van de rasrepresentator. Hoe hoger iemand scoort op kenmerken van de rasrepresentator, des te minder men gezien wordt als idealist. Dit sterstype hangt daarnaast in geringe mate samen met de basiskenmerken, de kenmerken van de vertrouwenspersoon en die van de idealist zelf. Hoe meer deze kenmerken bij een leraar passen, des te vaker wordt hij of zij gezien als idealist.

3.6 Conclusie

Aan het eind van dit hoofdstuk kunnen we voorzichtig stellen dat we met de Zevenster op de juiste koers zitten richting sterren. Het is mogelijk sterleraren te meten. Naar voren is gekomen dat nogal wat kenmerken waarvan op voorhand gedacht werd dat ze nu juist typerend zouden zijn voor een bepaald type ster dat helemaal niet blijken te zijn. Ook andere typen kunnen kennelijk op dergelijke punten goed scoren. De niet-onderscheidende kenmerken zijn verwijderd uit de sterscalen en toegevoegd aan het groeiend aantal basiskenmerken. Aldus is een veel compacter instrument tot stand gekomen wat betreft het meten van de sterren. De ingedikte schalen van de Zevenster blijken interne consistent te zijn.

Na indikking zijn de Zevensterscalen nog niet onafhankelijk van elkaar. We vonden aanwijzingen voor twee grote superclusters:

- ★ supervakdocent – rasrepresentator – vertrouwenspersoon – filosoof;
- ★ ict-ster, leerprocesbegeleider en idealist.

De gevonden combinaties van typen laten zien dat leraren soms twee of zelfs meer stertypen in zich verenigen.

Over het algemeen zijn de sterscalen een redelijke goede voorspeller van de sterordelen. Uitzondering hierop is het voorspellen van de supervakdocent. Maar dit komt omdat in de groep van negen deelnemende leraren zowat iedereen supervakdocent is. Mogelijk betekent dit dat het supervakdocent-zijn een kenmerk is van zowat alle (goede) leraren. Het supervakdocent zijn is wellicht de gemeenschappelijke kern tussen alle stertypen.

We baseerden onze analyses nu op een erg kleine groep respondenten: negen leraren met elk tien responderende leerlingen. Willen we echt hardere uitspraken doen over de betrouwbaarheid en voorspellende kracht van de Zevenster, dienen gegevens van meer leraren verzameld en geanalyseerd te worden. Op dit moment is de Zevenster nog geen pasklaar instrument dat op grote schaal afgenomen kan worden. Wel levert het indicaties en kan het leraren aan het denken zetten en met elkaar in gesprek doen komen. Verder onderzoek is nodig.

4 De Zevenster in praktijk

Aan de hand van vragen, laten we de praktische toepassingen van de Zevenster zien. Door de Zevenster in te vullen kunnen leraren zien waar hun kracht ligt. Als het individuele profiel in kaart is gebracht, wordt duidelijk op welke dimensie nog veel of weinig ontwikkeling nodig is.

Beoogde effecten: zelfbevestiging, groeimogelijkheden, leerzame gesprekken

4.1 Afname van de Zevenster

Waarvoor is de Zevenster?

De Zevenster kan de leraar bij het volgende helpen:

- ★ Het eigen talent in kaart te brengen, bezien door de eigen bril en door die van de leerlingen.
- ★ Een koers uit te zetten voor verdere ontwikkeling als professional. Er wordt een spiegel voorgehouden van de aspecten die nog niet tot sterrendom zijn gekomen. Als deze aspecten passen bij de persoon, dan liggen daar mogelijkheden voor groei.
- ★ Te begrijpen waarom collega's prima functioneren terwijl ze toch een heel andere stijl hebben.

Waarvoor is de Zevenster niet geschikt?

Het is niet gemaakt voor leraren basisonderwijs of andere sectoren buiten het voortgezet onderwijs.

Hoe de Zevenster te gebruiken?

Zelfstandig gebruik is mogelijk maar samenspraak met collega's verdient de voorkeur. De personeelsfunctionaris kan het instrument gebruiken voor ontwikkelingsgerichte gesprekken.

Zijn er gevaren verbonden aan de Zevenster?

Er zijn ten minste drie risico's.

- 1^e De Zevenster is nog jong en niet gestold tot een vaste, definitieve vorm. Gebruik het instrument dat ook als een praatinstrument en niet als een absolute graadmeter die loepzuivere scores oplevert!

- 2^e ‘Pas op! Dit instrument is absoluut ongeschikt om mensen mee te beoordelen. Buiten bereik van beoordelaars houden.’
- 3^e Minder geschikt voor overgevoelige, superonzekere en superzekere leraren. Alleen te gebruiken in een coöperatieve werkomgeving en op eigen verzoek van betrokkene.

Hoe moet de Zevenster worden afgenomen?

Het invullen van de lijst spreekt voor zich: ‘niet te lang nadenken, een rondje zetten om het beste antwoord, niets overslaan’. Een optimaal resultaat wordt verkregen als naast de leraar zelf ook de leerlingen gevraagd worden een oordeel te geven. Daarbij is het niet nodig om een hele klas te vragen, tien leerlingen is al heel wat. Door leerlingen uit verschillende klassen te vragen, neemt de representativiteit toe.

Moeten de leerlingen de lijst ook invullen? Hoeveel graden feedback is gewenst?

In deze studie is sprake van 180°-feedback: de vragenlijsten worden in principe ingevuld door de leraar zelf en door tien willekeurige leerlingen. Daarmee kan de docent zien in hoeverre het eigen idee van zichzelf overeenstemt met het beeld van hun leerlingen. Denkbaar is echter dat het instrument verder wordt ontwikkeld tot een vorm van 360°-feedback, door bijvoorbeeld ook de opvattingen van leidinggevenden en collega-leraren mee te nemen. Oordelen vanuit verschillende perspectieven hoeven uiteraard niet overeen te stemmen.

4.2 Uitkomsten van de Zevenster bepalen

Hoe zijn de scores op de Zevenster te berekenen?

De uitspraken staan in willekeurige volgorde om de antwoorden niet te veel in een richting te sturen. Er is een sleutel nodig die aangeeft welk item behoort tot welk type.

Is er een soort norm om de scores te interpreteren?

De Zevenster is uitgetoetst in een ontwikkelingsstudie van beperkte omvang. De gegevens laten niet toe om nu al te spreken over normwaarden. Wel zou het gemiddelde per type kunnen worden berekend en afgezet tegen de gemiddelde waarden die we hier rapporteren. Maar, zoals gezegd, er zijn eerst gegevens van veel meer leerlingen en leraren nodig om betrouwbare waarden te verkrijgen.

Wat voor soorten uitkomsten zijn mogelijk?

- ★ De oordelen van de leraar en leerlingen lopen parallel.
Dat is prettig. De leraar komt over zoals hij of zij denkt te zijn. Misschien toch eens nadenken hoe de leraar de leerlingen kan verrassen.

- ★ De oordelen van de leraar zelf en van de leerlingen lopen ver uit elkaar.
Er kunnen meerdere dingen aan de hand zijn. Is de leraar te bescheiden en zijn de leerlingen te eerlijk? Een gesprek met hen of met een collega kan verhelderend werken.
- ★ Het profiel is vrij vlak.
Als alle scores aan de bovenkant liggen, dan kan er sprake zijn van een superster en dat is prettig om te zien. Als de scores gelijkmatig maar lager liggen, is de leraar misschien een beginnende leraar. Zelfreflectie en gesprekken met collega's kunnen helpen om de onontgonnen sterke kanten te ontdekken.
- ★ Het profiel vertoont een sterk wisselend beeld.
Als de leraar de hoge scores herkent als bij hem of haar passend, dan ligt hier kracht, bij de lagere scores past de vraag of de leraar dit zo wil houden.
- ★ De leraar herkent het profiel nauwelijks.
Ook hier kan van alles aan de hand zijn. Wellicht werkt het instrument de Zevenster niet bij deze leraar.

4.3 Ontwikkelingskansen met de Zevenster

Is elk stertype waardevol?

Ja. Elk stertype kent naast samenhangende karakteristieken een eigen dynamiek. Deze kenmerken zijn mogelijk nog te versterken. Elk type kent een eigen valkuil (als de positieve kracht wordt overdreven), maar ook een specifieke uitdaging: de positieve tegenpool van de eigen kwaliteiten.

Welke valkuilen en uitdagingen horen bij elk type?

We geven ze hier kort aan.

De supervakdocent

Karakteristiek: geeft les op basis van het door en door kennen van het vak. Legt goed uit, begrijpt ook dat een leerling iets niet begrijpt (en hoe dan anders uit te leggen), didactisch sterk. Houdt van het vak en straalt dit enthousiasme uit en brengt dit over op leerlingen.

Valkuil: te sturend en te belerend, over de hoofden van leerlingen heen te praten.

Uitdaging: inbreng van leerlingen stimuleren.

De rasrepresentator

Karakteristiek: weet door eigen optreden de les ontzettend boeiend te maken, waardoor de leerlingen aan lippen hangen. Krijgt de leerlingen op hun hand en betrekken hen op die manier bij de les.

Valkuil: te praatgraag en sturend, vervallen in quasi-populariteit.

Uitdaging: luister naar wat leerlingen te vertellen hebben.

De vertrouwenspersoon

- Karakteristiek: geeft leerlingen het gevoel dat ze altijd terecht kunnen met welke problemen dan ook (ook persoonlijk). Schept klimaat in de klas waarin leerlingen zich zeker en begrepen voelen en zo rust vinden die nodig is om de stof goed op te kunnen nemen en zich verder te ontplooiën. Is geknipt voor het mentorschap.
- Valkuil: te bemoeizuchtig, te begripsvol waardoor ze geen harde eisen durven te stellen aan leerlingen.
- Uitdaging: vertrouwen op probleemoplossend vermogen van leerlingen, de meeste leerlingen zijn oké, gewoon lesgeven kan ook.

De idealist

- Karakteristiek: scherp oog voor verschillen tussen leerlingen, probeert met inzet van alle didactische en pedagogische talenten uit alle leerlingen te halen wat erin zit. Wil dat iedereen ten minste de basis van het vak gaat beheersen en slaagt.
- Valkuil; irreële eisen aan zichzelf en aan leerlingen stellen.
- Uitdaging: aanvaard dat er verschillen tussen leerlingen zijn en dat niet alle leerproblemen te compenseren zijn.

De leerprocesbegeleider

- Karakteristiek: kenner bij uitstek van leerprocessen. Stimuleert de leerling in leren zonder zelf al te nadrukkelijk inhoudelijke kennis aan te dragen. Leert de leerling leren en metakennis op te doen zoals hoe informatie zoeken, probleemoplossen. Zorgt voor een optimale omgeving om te leren. Laat de leerling nadenken over zijn leren en denkt mee over geschikte individuele leerroutes.
- Valkuil: te weinig leerstof behandelen, te veel structuur bieden aan leerlingen.
- Uitdaging: ook zonder planning en structuur is leren goed mogelijk.

De filosoof

- Karakteristiek: laat merken te hebben nagedacht. Zet de leerlingen aan tot denken over veel zaken, die hen in het leven beroeren en plaatst deze in breder perspectief. Leerlingen hebben veel aan hun kijk op het leven en voelen zich daardoor verrijkt. Straalt levenswijsheid uit, zonder betweterig te zijn.
- Valkuil: gaat in de les voorbij aan alledaagse stof, te sterk relativiseren waardoor leerlingen te onzeker worden.
- Uitdaging: behandel de leerstof zonder alles *im Frage* te stellen. Vertrouw op impliciete, intuïtieve kennis van de leerling in plaats van analytisch denken.

De ict-ster

- Karakteristiek: gefascineerd door de verrijkende mogelijkheden van technologiegestuurde leermiddelen en nieuwe werkvormen. Weet met inzet van ict, krachtige en gevarieerde leeromgevingen te scheppen waarin leerlingen boeiende en afwisselende leerervaringen worden geboden.
- Valkuil: ict en nieuwe leermiddelen worden doel op zich.
- Uitdaging: zonder high tech zijn zinvolle en authentieke vormen van leren mogelijk.

Zijn er verdere ontwikkelingen te verwachten rond de Zevenster?

Jazeker. Er wordt gedacht aan een digitale of internetversie waarmee het invullen en scoren worden geautomatiseerd en onmiddellijke feedback verkregen kan worden. Verder onderzoek bij een grotere groep leraren en leerlingen zou zeker geen kwaad kunnen. Scholen kunnen het instrument van het ITS krijgen, wij houden ons dan aanbevolen voor de (geanonimiseerde) uitkomsten voor nadere statistische analyses. Verdere verbeteringen zijn uitbreiding van de Zevenster tot een 360-graden-feedback-instrument.

Literatuur

- Berenschot (1999). *Competenties van leraren: een goede bouwsteen voor integraal personeelsbeleid in het onderwijs*.
<http://www.minocw.nl/arbeidsvoorwaarden/brochure2/index.html>
- Brekelmans, M., Wubbels, Th. & den Brok, P. (2002) Teacher Experience and the Teacher-Student Relationship in the Classroom Environment. In: S.C. Goh, & M.S. Khine (2002), *Studies in Educational Learning Environments: An International Perspective* (pp 73-100). New Jersey, London, Singapore, Hongkong: World Scientific Publishing.
- Kuijk, J. van, & Gennip, H. van (1998). *Leeftijdsbewust personeelsbeleid: Sturen, verrijken en soms minderen. Oriëntatiegids voor school & management*. Heerlen: Stichting Vervangingsfonds en Bedrijfsgezondheidszorg voor het Onderwijs.
- Derksen, J. (1999). Emotionele Intelligentie onder adolescenten. In: *TIAZ, Thematische tijdschrift over jeugd en samenleving*, nr.2, p.79-92.
- SBL, Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren. *Bekwaamheid in beeld: Kijken naar beroepsbekwaamheid en competenties van leraren*.
<http://www.lerarenweb.nl/bekwaamheid/index.html>
- Veugelers, W. & E. de Kat (1999). *De Ideale leraar Leerlingen als spiegel voor het pedagogische handelen*. Amsterdam: Instituut voor de Lerarenopleiding, universiteit van Amsterdam, :
- Wubbels, Th., Brekelmans, M., Van Tartwijk, J., & Admiraal, W. (1997). Interpersonal relationships between teachers and students in the classroom. In H. C. Waxman, & H. J. Walberg (eds.), *New directions for teaching practice and research* (pp. 151–170). Berkely: McCutchan Publishing Company.
- Weusten, V. (2002). *De geliefde leraar: Hoe u het blijft of hoe u het wordt*. Nijmegen: Weusten en Hoornstra.

Bijlage 1 - Scores op de Zevenster

Tabel B1.1 – Scores op de veronderstelde basiskenmerken, in procenten en als gemiddelde

Basiskenmerken	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Is zelfverzekerd, maar niet tè	0	0	0	67	33	4,3	1	16	29	43	11	3,5
Zorgt er voor fris verzorgd te zijn	0	0	22	78	0	3,8	7	11	37	38	8	3,3
Voelt zich betrokkenheid bij wat leerlingen bezighoudt	0	0	22	56	22	4,0	4	18	22	34	21	3,5
Is flexibel	0	0	22	44	33	4,1	6	23	30	26	16	3,2
Houdt zich aan afspraken met leerlingen	0	0	44	22	33	3,9	3	11	23	43	19	3,6
Neemt leerlingen serieus	0	0	0	56	44	4,4	2	8	20	46	24	3,8
Spreekt niet eentonig	0	0	33	33	33	4,0	8	8	21	41	22	3,6
Toont zich optimistisch naar leerlingen toe	0	0	11	78	11	4,0	4	6	33	38	19	3,6
Geeft geen onzinnige straf	0	0	22	33	44	4,2	10	12	19	32	27	3,5
Wordt niet telkens boos	0	0	11	44	44	4,3	7	23	26	30	14	3,2

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.2 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de supervakdocent, in procenten en als gemiddelde

Supervakdocent	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Enthousiasmeert leerlingen voor het vak	0	11	33	56	0	3,4	9	26	28	24	13	3,1
Zet de hoofdlijnen van het vak helder uiteen	0	0	11	78	11	4,0	1	11	30	48	10	3,5
Staat boven de stof	0	0	0	33	67	4,7	1	8	44	32	14	3,5
Legt duidelijk uit	0	0	11	22	67	4,6	8	9	17	43	23	3,7
Wekt nieuwsgierigheid voor het vakgebied	0	11	44	22	22	3,6	8	24	34	24	9	3,0
Legt ingewikkelde dingen op verschillende manieren uit	0	0	11	56	33	4,2	3	16	28	41	12	3,4
Is een kei in het vak	0	0	25	38	38	4,1	4	10	21	38	27	3,7
Is gedreven voor het vak	0	0	11	56	33	4,2	0	2	8	32	58	4,5
Geniet van het uitleggen	0	0	11	56	33	4,2	0	9	28	44	19	3,7

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.3 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de raspresentator, in procenten en als gemiddelde

<i>Raspresentator</i>	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Schept sfeer in de klas	0	0	33	44	22	3,9	8	19	29	29	16	3,3
Doet soms gewoon iets leuks in de klas	0	11	44	11	33	3,7	11	17	28	31	13	3,2
Heeft gevoel voor humor	0	0	33	56	11	3,8	10	12	22	24	31	3,5
Geniet van het presenteren van de stof ('vertelt in geuren en kleuren')	0	0	22	33	44	4,2	3	14	19	33	30	3,7
Is een interessant verteller	0	0	44	44	11	3,7	9	20	32	16	23	3,2
Amuseert de leerlingen	0	11	44	33	11	3,4	10	22	33	21	13	3,1
Maakt de stof leuk	0	11	56	33	0	3,2	6	23	31	26	14	3,2
Is heel zelfverzekerd	0	0	33	56	11	3,8	0	10	21	49	19	3,8
Legt voortdurend contact met de groep	0	11	11	67	11	3,8	2	9	40	39	10	3,5
Houdt de aandacht van de leerlingen de hele les vast	0	11	22	56	11	3,7	14	27	29	22	8	2,8

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.4 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de vertrouwenspersoon, in procenten en als gemiddelde

Vertrouwenspersoon	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Schept een vertrouwenssfeer	0	0	0	67	33	4,3	6	13	29	34	18	3,5
Is sterk betrokken bij het wel en wee van leerlingen	0	0	22	56	22	4,0	6	39	28	22	6	2,8
Heeft een goed beeld van de groepsprocessen in de klas	0	22	44	33	0	3,1	10	22	37	24	7	3,0
Heeft oog voor sterke en zwakke punten van leerlingen	0	22	33	33	11	3,3	2	12	36	42	8	3,4
Maakt conflicten bespreekbaar	0	0	11	78	11	4,0	18	18	33	26	6	2,8
Wordt gemakkelijk aangesproken door leerlingen	0	0	0	67	33	4,3	1	13	27	42	17	3,6
Spreekt leerlingen aan op ongewenst gedrag en stimuleert gewenst gedrag	0	0	11	44	44	4,3	1	6	23	44	26	3,9
Luistert	0	0	22	56	22	4,0	3	12	22	46	17	3,6
Schept een veilige leeromgeving	0	0	22	33	44	4,2	1	15	28	38	18	3,6
Helpt persoonlijke keuzen maken en alternatieven zien	0	0	67	33	0	3,3	6	17	42	29	7	3,1
Helpt leerlingen bij het helder krijgen van ingewikkelde situaties	0	0	22	44	33	4,1	7	9	32	40	12	3,4
Stelt leerlingen op hun gemak	0	0	11	67	22	4,1	8	15	33	30	15	3,3
Straalt rust uit	0	0	44	33	22	3,8	12	19	32	19	18	3,1
Spreekt leerlingen aan op hun eigen kracht ('vergroot je zelfvertrouwen')	0	0	56	33	11	3,6	7	19	40	30	4	3,1
Toont respect	0	0	11	78	11	4,0	2	11	40	32	14	3,5
Heeft aandacht voor de persoonlijke situatie van leerlingen, zonder zich daarbij op te dringen	0	11	0	56	33	4,1	13	17	34	27	9	3,0

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.5 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de idealist, in procenten en als gemiddelde

<i>Idealist</i>	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Blijft steeds op zoek naar didactische trucs	11	11	56	11	11	3,0	6	23	34	27	10	3,1
Laat leerlingen boven zichzelf uitstijgen qua prestaties	11	0	44	44	0	3,2	6	16	41	28	10	3,2
Vertaalt de stof naar het niveau van de leerling	0	0	33	44	22	3,9	4	19	34	33	9	3,2
Zet leerlingen aan tot ongekende werkkraft	11	22	44	22	0	2,8	4	30	37	20	9	3,0
Spijkt leerlingen zonodig bij	0	0	22	44	33	4,1	7	22	29	34	8	3,1
Geeft leerlingen nooit op ('de volgende keer haal je wèl een voldoende')	0	0	22	67	11	3,9	7	17	38	28	11	3,2
Is na afloop trots op prestaties door leerlingen geleverd	0	0	11	67	22	4,1	4	20	31	30	14	3,3
Kent en doorziet leermoeilijkheden	0	0	22	67	11	3,9	2	19	31	40	7	3,3
Voelt zich sterk verantwoordelijk voor het slagen van alle leerlingen voor het vak	0	0	33	33	33	4,0	2	17	34	36	11	3,4
Daagt leerlingen sterk uit op hun eigen leervermogen	0	11	56	22	11	3,3	6	24	37	21	12	3,1

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.6 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de leerprocesbegeleider, in procenten en als gemiddelde

<i>Leerprocesbegeleider</i>	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Blijft steeds op zoek naar didactische trucs	11	11	56	11	11	3,0	6	23	34	27	10	3,1
Onderkent en respecteert de verschillen in aanleg tussen van leerlingen	0	11	22	44	22	3,8	1	16	28	42	13	3,5
Heeft oog voor sterke en zwakke punten van leerlingen	0	22	33	33	11	3,3	2	12	36	42	8	3,4
Schat de prestaties van leerlingen goed in	0	0	33	56	11	3,8	2	21	34	34	8	3,2
Geeft aanwijzingen op maat voor het studeren	0	0	56	22	22	3,7	4	26	33	26	11	3,1
Speelt gericht in op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen	11	22	44	11	11	2,9	2	20	37	34	7	3,2
Legt nadruk op hoe je effectief leert ('leert leren')	0	11	33	33	22	3,7	6	26	34	22	12	3,1
Spreekt leerlingen aan op hun eigen leeraanpak	0	0	56	33	11	3,6	6	24	38	27	6	3,0
Helpt keuzen maken bij het invullen van leerwegen	0	11	78	0	11	3,1	7	22	47	17	7	2,9

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.7 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de filosoof, in procenten en als gemiddelde

Filosoof	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Toont respect voor ieders opvatting	0	0	11	67	22	4,1	1	13	27	40	18	3,6
Geniet van het gesprek met leerlingen	0	0	22	56	22	4,0	3	16	28	41	12	3,4
Geeft leerlingen ruimte voor eigen mening	0	22	0	67	11	3,7	1	13	34	35	17	3,5
Wekt intellectuele nieuwsgierigheid	11	0	44	11	33	3,6	13	29	29	23	6	2,8
Plaatst de leerstof in perspectief	0	11	22	33	33	3,9	2	18	38	31	11	3,3
Neemt vragen serieus	0	0	0	56	44	4,4	2	4	12	56	26	4,0
Is geïnteresseerd in de eigen mening van leerlingen	0	0	22	67	11	3,9	6	20	39	24	11	3,2
Komt met inspirerende denkbeelden	0	22	44	11	22	3,3	10	28	31	22	9	2,9
Staat boven de stof	0	0	0	33	67	4,7	1	8	44	32	14	3,5
Heeft interessante meningen en ideeën	0	0	56	22	22	3,7	7	19	34	26	14	3,2
Laat leerlingen nadenken	0	0	22	56	22	4,0	0	9	29	43	19	3,7
Laat leerlingen zich verwonderen	0	22	56	11	11	3,1	13	20	35	22	9	2,9
Toont levenswijsheid	0	13	50	38	0	3,3	3	14	37	36	10	3,3
Spreekt graag over (diepere) achterliggende zaken ('wat is hiervan de zin eigenlijk?')	11	0	33	33	22	3,6	8	28	33	21	10	3,0

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.8 – Scores op de veronderstelde kenmerken van de ict-ster, in procenten en als gemiddelde

Ict-ster	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
Komt steeds met de nieuwste technologische snufjes ('computer')	11	44	33	11	0	2,4	29	32	26	7	7	2,3
Speelt gericht in op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen	0	33	44	11	11	2,9	6	16	51	22	6	3,2
Maakt leren en communiceren met de computer/internet mogelijk	22	33	33	0	11	2,4	33	28	17	19	3	2,3
zelfstandig werken	0	0	44	56	0	3,6	3	12	34	36	14	3,5
Zoekt steeds naar toepassingen van de computer/internet voor het onderwijs	11	44	33	11	0	2,4	42	30	16	7	6	2,0
Stimuleert zelfoplossend vermogen	0	11	22	56	11	3,7	0	19	48	30	3	3,2
Differentieert door mogelijkheden van de computer te benutten	11	67	11	11	0	2,2	46	29	17	7	2	1,9
Geniet ervan als leerlingen individueel of in groepjes lekker aan de slag zijn	0	0	22	44	33	4,1	8	14	42	29	7	3,1
Experimenteert met nieuwe werkwijzen en lesmethoden	0	22	44	22	11	3,2	16	39	30	13	2	2,5
Maakt stof levensechter met ict (internet, simulatieprogramma's)	22	33	33	11	0	2,3	48	30	13	7	2	1,9
Zorgt voor grote afwisseling in leeractiviteiten voor leerlingen	0	11	56	33	0	3,2	11	33	39	9	8	2,7

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Tabel B1.9 – Direct oordeel over inschatting stertype, in procenten en als gemiddelde

Inschatting stertype	Leraren (n=9)						Leerlingen (n=90)					
	1	2	3	4	5	gem.	1	2	3	4	5	gem.
supervakdocent	0	11	11	33	44	4,1	2	13	21	35	28	3,7
raspresentator	0	11	44	44	0	3,3	17	21	28	24	10	2,9
vertrouwenspersoon	0	22	33	22	22	3,4	18	28	25	18	11	2,7
idealist	0	11	56	33	0	3,2	6	22	38	24	10	3,1
leerprocesbegeleider	11	22	33	11	22	3,1	4	18	47	27	3	3,1
filosoof	11	44	11	11	22	2,9	8	25	29	25	13	3,1
ict-ster	56	22	11	11	0	1,8	58	21	11	8	1	1,7

1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed, 5=heel goed

Bijlage 2 - Samenhang Zevenster en direct oordeel

Tabel B2.1 – Samenhang binnen nieuwe, ingedikte Zevenster (n=90 leerlingen)

	basisken- merken	supervak- docent	raspresen- tator	vertrou- wensper- soon	idealist	leer- proces- begeleider	filosoof	ict-ster
basiskenmerken	1,00							
supervakdocent	0,85	1,00						
raspresentator	0,76	0,65	1,00					
vertrouwenspersoon	0,83	0,58	0,65	1,00				
idealist	0,79	0,65	0,50	0,62	1,00			
leerprocesbegeleider	0,65	0,52	0,36	0,54	0,76	1,00		
filosoof	0,79	0,76	0,67	0,66	0,60	0,51	1,00	
ict-ster	0,32	0,30	0,22	0,25	0,45	0,51	0,27	1,00

Tabel B2.2 – Samenhang tussen nieuwe, ingedikte Zevenster en direct oordeel (n=90 leerlingen)

Zevenster	oordeel						
	supervak- docent	raspresen- tator	vertrou- wensper- soon	idealist	leerproces- begeleider	filosoof	ict-ster
basiskenmerken	0,69	0,70	0,62	0,68	0,49	0,30	0,06
supervakdocent	0,64	0,59	0,40	0,53	0,38	0,39	0,04
raspresentator	0,53	0,73	0,42	0,33	0,29	0,26	0,05
vertrouwenspersoon	0,56	0,60	0,67	0,63	0,37	0,16	0,10
idealist	0,54	0,47	0,61	0,68	0,55	0,32	0,12
leerprocesbegeleider	0,41	0,45	0,56	0,61	0,66	0,27	0,27
filosoof	0,60	0,65	0,50	0,52	0,37	0,45	0,08
ict-ster	0,09	0,18	0,20	0,30	0,52	0,12	0,64

Tabel B2.3 – Samenhang binnen nieuwe, ingedikte Zevenster (n=9 leraren)

	basisken- merken	supervak- docent	raspresen- tator	vertrou- wensper- soon	idealist	leer- proces- begeleider	filosoof	ict-ster
basiskenmerken	1,00							
supervakdocent	0,91	1,00						
raspresentator	0,57	0,66	1,00					
vertrouwenspersoon	0,69	0,41	0,21	1,00				
idealist	0,87	0,88	0,60	0,49	1,00			
leerprocesbegeleider	0,91	0,78	0,50	0,65	0,86	1,00		
filosoof	0,82	0,86	0,72	0,42	0,77	0,72	1,00	
ict-ster	0,69	0,58	0,49	0,33	0,63	0,85	0,70	1,00

Tabel B2.4 – Samenhang tussen nieuwe, ingedikte Zevenster en direct oordeel (n=9 leraren)

Zevenster	oordeel						
	supervak- docent	raspresen- tator	vertrou- wensper- soon	idealist	leerproces- begeleider	filosoof	ict-ster
basiskenmerken	0,56	0,59	0,75	0,75	0,82	0,71	0,73
supervakdocent	0,81	0,69	0,69	0,62	0,70	0,62	0,51
raspresentator	0,54	0,82	0,38	0,63	0,16	0,71	0,24
vertrouwenspersoon	0,23	0,19	0,62	0,60	0,60	0,60	0,75
idealist	0,68	0,46	0,53	0,79	0,58	0,58	0,56
leerprocesbegeleider	0,41	0,51	0,51	0,81	0,72	0,63	0,81
filosoof	0,64	0,85	0,65	0,46	0,46	0,78	0,65
ict-ster	0,11	0,61	0,24	0,58	0,41	0,52	0,76

Bijlage 3 - Gemiddelden per steroordeel

Tabel B3.1 – Gemiddelden op de Zevensterschalen naar het al dan niet gerekend worden tot een bepaald type sterleraar. Eta's geven de hoeveelheid verklaarde variantie aan

Zevenster	oordeel																				
	supervakdocent		raspresentator		vertrouwenspersoon		idealist		leerprocesbegeleider		filosoof		ict-ster								
	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja							
leerlingen (n=90)																					
supervakdocent	3,0	3,8	0,34	3,3	3,9	0,25	3,3	3,8	0,11	3,3	3,9	0,18	3,4	3,6	0,03	3,3	3,7	0,11	3,5	3,5	0,00
raspresentator	2,7	3,7	0,28	2,9	4,0	0,36	3,1	3,8	0,11	3,1	3,6	0,07	3,2	3,4	0,00	3,1	3,6	0,07	3,3	3,5	0,01
vertrouwenspersoon	2,8	3,6	0,23	3,0	3,8	0,20	3,0	3,9	0,29	3,0	3,9	0,27	3,2	3,5	0,02	3,2	3,4	0,02	3,3	3,3	0,00
idealist	2,7	3,5	0,26	3,0	3,5	0,12	3,0	3,7	0,23	2,9	3,7	0,26	3,0	3,5	0,11	3,0	3,5	0,09	3,2	3,5	0,01
leerprocesbegeleider	2,7	3,3	0,12	2,8	3,4	0,12	2,8	3,7	0,23	2,7	3,6	0,23	2,8	3,6	0,23	2,9	3,3	0,04	3,0	3,7	0,06
filosoof	2,6	3,5	0,34	2,9	3,7	0,26	3,0	3,6	0,12	3,0	3,6	0,15	3,1	3,3	0,02	3,0	3,5	0,15	3,2	3,2	0,00
ict-ster	2,0	2,1	0,01	2,0	2,2	0,01	2,0	2,3	0,02	1,9	2,3	0,03	1,8	2,6	0,16	2,1	2,0	0,00	1,9	3,5	0,25
leraren (n=9)																					
supervakdocent	3,4	4,3	0,65	3,8	4,5	0,47	3,8	4,5	0,47	3,9	4,6	0,39	3,9	4,6	0,50	3,9	4,6	0,39	4,0	4,8	0,26
raspresentator	3,2	4,0	0,29	3,4	4,4	0,68	3,6	4,1	0,14	3,5	4,3	0,40	3,7	3,9	0,02	3,5	4,4	0,51	3,8	4,2	0,06
vertrouwenspersoon	4,0	4,2	0,05	4,1	4,2	0,04	4,0	4,4	0,38	4,0	4,4	0,36	4,0	4,4	0,36	4,0	4,4	0,36	4,1	4,8	0,57
idealist	2,6	3,7	0,46	3,2	3,9	0,21	3,2	3,9	0,28	3,1	4,3	0,62	3,2	4,1	0,34	3,2	4,1	0,34	3,4	4,6	0,32
leerprocesbegeleider	3,0	3,6	0,17	3,2	3,9	0,26	3,2	3,9	0,26	3,1	4,3	0,65	3,2	4,2	0,52	3,2	4,1	0,40	3,3	5,0	0,65
filosoof	2,8	3,9	0,40	3,1	4,3	0,72	3,2	4,2	0,42	3,4	4,1	0,21	3,4	4,1	0,21	3,2	4,4	0,61	3,5	5,0	0,43
ict-ster	2,2	2,4	0,01	1,9	3,0	0,37	2,2	2,6	0,06	2,0	3,1	0,33	2,1	2,9	0,17	2,1	3,0	0,27	2,2	4,2	0,58

ITS – Zeven sterren zien - ontwikkelingsbeelden

Bijlage 4 - De Zevenster

Aan de leraren en hun leerlingen is een vrijwel identieke vragenlijst voorgelegd, verschillen in persoonsvorm daargelaten. We nemen dan ook alleen de lerarenlijst in deze bijlage op.

Waar ligt ùw kracht als leraar?

ingevuld door:

vak:

datum:

	Hier ben ik niet goed in	Hier heb ik moeite mee	Gaat wel	Dit lukt best aardig	Hier ligt mijn kracht
Is zelfverzekerd, maar niet tèt	1	2	3	4	5
Zorgt er voor dat de persoonlijke verzorging oké is	1	2	3	4	5
Voelt zich betrokkenheid bij wat leerlingen bezighoudt	1	2	3	4	5
Is flexibel	1	2	3	4	5
Houdt zich aan afspraken met leerlingen	1	2	3	4	5
Neemt leerlingen serieus	1	2	3	4	5
Spreekt niet monotoon	1	2	3	4	5
Toont zich optimistisch naar leerlingen toe	1	2	3	4	5
Toont respect voor ieders opvatting	1	2	3	4	5
Schept een vertrouwenssfeer	1	2	3	4	5
Geniet van de dialoog met leerlingen	1	2	3	4	5
Komt steeds met de nieuwste technologische snufjes	1	2	3	4	5
Blijft steeds op zoek naar didactische trucs	1	2	3	4	5
Enthousiasmeert leerlingen voor het vak	1	2	3	4	5
Schept sfeer in de klas	1	2	3	4	5
Blijft steeds op zoek naar didactische trucs / werkvormen	1	2	3	4	5
Onderkent en respecteert de verschillen in aanleg tussen van leerlingen	1	2	3	4	5
Doet soms gewoon iets onverwachts in de klas	1	2	3	4	5
Laat leerlingen boven zichzelf uitstijgen qua prestaties	1	2	3	4	5
Speelt gericht in op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen	1	2	3	4	5

	Hier ben ik niet goed in	Hier heb ik moeite mee	Gaat wel	Dit lukt best aardig	Hier ligt mijn kracht
Geeft leerlingen ruimte voor eigen mening	1	2	3	4	5
Is sterk betrokken bij het wel en wee van leerlingen	1	2	3	4	5
Heeft een goed beeld van de groepsprocessen in de klas	1	2	3	4	5
Wekt intellectuele nieuwsgierigheid	1	2	3	4	5
Plaatst de leerstof in perspectief	1	2	3	4	5
Heeft oog voor sterke en zwakke punten van leerlingen	1	2	3	4	5
Heeft gevoel voor humor	1	2	3	4	5
Neemt vragen serieus	1	2	3	4	5
Maakt leren en communiceren op afstand mogelijk	1	2	3	4	5
Vertaalt de stof naar het niveau van de leerling	1	2	3	4	5
Zet de hoofdlijnen van het vak helder uiteen	1	2	3	4	5
Schat de prestaties van leerlingen realistisch in	1	2	3	4	5
Heeft oog voor sterke en zwakke punten van leerlingen	1	2	3	4	5
Geniet van het presenteren van de stof	1	2	3	4	5
Zet leerlingen aan tot ongekende werkkracht	1	2	3	4	5
Stimuleert zelfstandig werken	1	2	3	4	5
Is geïnteresseerd in de eigen mening van leerlingen	1	2	3	4	5
Maakt conflicten bespreekbaar	1	2	3	4	5
Wordt gemakkelijk aangesproken door leerlingen	1	2	3	4	5
Komt met inspirerende denkbeelden	1	2	3	4	5
Staat boven de stof	1	2	3	4	5
Sprekt leerlingen aan op ongewenst gedrag en stimuleert gewenst gedrag	1	2	3	4	5
Is een interessant verteller	1	2	3	4	5
Staat boven de stof	1	2	3	4	5
Zoekt steeds naar toepassingen van ict voor het onderwijs	1	2	3	4	5
Spijkt leerlingen zonnig bij	1	2	3	4	5
Legt duidelijk uit	1	2	3	4	5
Wekt nieuwsgierigheid voor het vakgebied	1	2	3	4	5
Geeft aanwijzingen op maat voor het studeren	1	2	3	4	5
Speelt gericht in op verschillen in motivatie en capaciteiten van leerlingen	1	2	3	4	5

	Hier ben ik niet goed in	Hier heb ik moeite mee	Gaat wel	Dit lukt best aardig	Hier ligt mijn kracht
Amuseert de leerlingen	1	2	3	4	5
Geeft leerlingen nooit op ('de volgende keer haal je wèl een voldoende')	1	2	3	4	5
Stimuleert zelfoplossend vermogen	1	2	3	4	5
Heeft interessante meningen en ideeën	1	2	3	4	5
Luistert	1	2	3	4	5
Schept een veilige leeromgeving	1	2	3	4	5
Laat leerlingen nadenken	1	2	3	4	5
Differentieert door mogelijkheden van ict te benutten	1	2	3	4	5
Helpt persoonlijke keuzen maken en alternatieven zien	1	2	3	4	5
Helpt leerlingen bij het helder krijgen van ingewikkelde situaties	1	2	3	4	5
Maakt de stof leuk	1	2	3	4	5
Geniet ervan als leerlingen individueel of in groepjes lekker aan de slag zijn	1	2	3	4	5
Is na afloop trots op prestaties door leerlingen geleverd	1	2	3	4	5
Legt ingewikkelde dingen op verschillende manieren uit	1	2	3	4	5
Is een kei in het vak	1	2	3	4	5
Legt nadruk op hoe je effectief leert ('leert leren')	1	2	3	4	5
Is heel zelfverzekerd	1	2	3	4	5
Kent en doorziet leermoeilijkheden	1	2	3	4	5
Experimenteert met nieuwe werkwijzen en lesmethoden	1	2	3	4	5
Laat leerlingen zich verwonderen	1	2	3	4	5
Stelt leerlingen op hun gemak	1	2	3	4	5
Straalt rust uit	1	2	3	4	5
Toont levenswijsheid	1	2	3	4	5
Maakt stof levensechter met ict (internet, simulatieprogramma's)	1	2	3	4	5
Spreekt leerlingen aan op hun eigen kracht (vergroot hun zelfvertrouwen)	1	2	3	4	5

	Hier ben ik niet goed in	Hier heb ik moeite mee	Gaat wel	Dit lukt best aardig	Hier ligt mijn kracht
Toont respect	1	2	3	4	5
Legt voortdurend contact met de groep	1	2	3	4	5
Spreekt leerlingen aan op eigen leeraanpak	1	2	3	4	5
Voelt zich sterk verantwoordelijk voor het slagen van alle leerlingen voor het vak	1	2	3	4	5
Is gedreven voor het vak	1	2	3	4	5
Geniet van het uitleggen	1	2	3	4	5
Daagt leerlingen sterk uit op hun eigen leervermogen	1	2	3	4	5
Helpt keuzen maken bij het invullen van leerwegen	1	2	3	4	5
Houdt de aandacht van de leerlingen de hele les vast	1	2	3	4	5
Zorgt voor grote afwisseling in leeractiviteiten voor leerlingen	1	2	3	4	5
Spreekt graag over (diepere) achterliggende zaken	1	2	3	4	5
Heeft aandacht voor de persoonlijke situatie van leerlingen, zonder zich daarbij op te dringen	1	2	3	4	5

<i>Ten slotte: in hoever lijkt u op de volgende typen leraren?</i>	niet	beeje	gaat wel	behoorlijk	helemaal
de supervakdocent	1	2	3	4	5
de raspresentator	1	2	3	4	5
de vertrouwenspersoon	1	2	3	4	5
de idealist (die elke leerling er door heen sleept)	1	2	3	4	5
de leerprocesbegeleider	1	2	3	4	5
de filosoof	1	2	3	4	5
de ict-ster	1	2	3	4	5